

Niina Remsu & Ulla Piironen-Malmi

**ERITYISPÄIVÄHOIDON SELVITYS ETELÄ-SUOMEN
SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUKSEN ALUEEN KUNNISSA
VUONNA 2003**

*Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen järjestäminen
ESO:n alueen kunnissa*

SISÄLTÖ

Lukijalle	3
1 Taustaa	5
1.1 Selvityksen tavoitteet ja tarkoitus	7
1.2 Selvitystyön organisointi ja toteutus	8
2 Lasten päivähoito perheiden peruspalveluna	8
2.1 Varhaiskasvatus ja päivähoito	8
2.2 Sosiaalihuolto ja päivähoito	9
2.3 Päivähoidon palvelumuodot	10
3 Erityispäivähoito ja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi	11
3.1 Erityispäivähoidon määrittelyä	11
3.2 Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi	12
3.3 Erityispäivähoidon henkilöstö ja resurssit	15
3.4 Moniammatillinen yhteistyö ja verkostoituminen	16
4 Kyselyn tulokset	17
4.1 Kyselyyn vastanneiden kuntien taustatietoja	17
4.2 Päivähoitopalvelujen järjestäminen kunnissa	18
4.3 Erityispäivähoitopalvelujen järjestäminen kunnissa	21
4.4 Erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen seurannassa olevat lapset	23
4.5 Päivähoito lastensuojelun avoimuuden tukitoimena	24
4.6 Virallisissa erityisryhmissä olevat lapset	25
4.7 Lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeet	26
4.8 Erityispäivähoitopalvelujen kehittämistarpeet, erityispäivähoidon suunnitelmat ja moniammatilliset työryhmät kunnissa	28
4.9 Seudullinen yhteistyö erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon järjestämisessä	31
5 Lopuksi	32
Lähteet	
Liitteet	

Lukijalle

Vuosina 1997-2003 toteutettavan Sosiaalihuollon verkostoituvat erityispalvelut (VEP) – projektin tarkoituksena on edistää sosiaalialan erityisosaamista vaativien asiantuntijapalvelujen kehittymistä ja välittymistä. Projektia hallinnoi sosiaali- ja terveysministeriö ja sen alueellisesta toteutuksesta vastaa Etelä-Suomen lääninhallitus. Projektin tavoitteena on seudullisen ja muun alueellisen yhteistyön keinoin turvata sosiaalihuollon erityispalvelujen (lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalvelujen, erityispäivähoidon) saatavuus kaikissa kunnissa kehittämällä seudullisia yhteistyö- ja sopimuskäytäntöjä ja vahvistamalla asiantuntijoiden verkostoitumista.

VEP-projektin III –vaiheen Etelä-Suomen alueen johtoryhmä päätti tammikuussa 2003 tehdä selvityksen erityispäivähoidon tilanteesta Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueen kunnissa. Tämän selvityksen tavoitteena on kartoittaa erityispäivähoidon sijoittumista kuntien palvelujärjestelmässä, kuntien resursseja tuottaa palveluja ja kehittämistarpeita sekä seudullista yhteistyötä palvelujen tuottamisessa. Selvityksen toteuttajana toimi Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, jonka toiminta käynnistyi vuonna 2002 luomaan yhteyksiä sosiaalialan koulutuksen ja tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan sekä kentän välille.

Erityispäivähoidon selvitys on yksi osa VEP-projektin III-vaiheen kartoitustyötä, jota sosiaalialan osaamiskeskuksat tekevät vuonna 2003 koko maan kattavasti. Kartoitustyön pohjalta valmistellaan seudulliset suunnitelmat sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestämisestä. Nämä suunnitelmat ovat pohjana kuntien väliselle seutuyhteistyölle, hankerahoitukselle ja sosiaalialan osaamiskeskusten jatkotyölle. Tavoitteena on, että vuonna 2003 päättyvässä Vep-projektissa tehty työ siirtyy osaksi sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa.

Tämän ESO-alueella tehdyn erityispäivähoitoa koskevan selvityksen pohjalta on tarkoitus laatia toimenpideohjelma, jolla pyritään kehittämään kuntien seudullista yhteistyötä erityispäivähoidon ja sen tukitoimien organisoimissa.

Helsinki 5.11.2003

VEP-projektin Etelä-Suomen alueellinen johtoryhmä

Puheenjohtaja Antti Holopainen, ylilääkäri, Järvenpään sosiaalisairaala, Järvenpää

Hilkka Aho, sosiaalijohtaja, Mäntsälän sosiaali- ja terveysvirasto
 Esa Ellala, läänin sosiaali- ja terveysneuvos, Etelä-Suomen lääninhallitus
 Riitta Halttunen-Sommardal, toimistopäällikkö, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto
 Tiina Johansson, Päijät-Hämeen omaishoitajat ja läheiset ry, Lahti
 Ville Liimatainen, aluejohtaja, Vantaan sosiaali- ja terveysvirasto
 Leena Löfberg, perusturvajohtaja, Myrskylän kunta
 Leena Kirmanen, lääninsosiaalitarkastaja, Etelä-Suomen lääninhallitus
 Per-Stefan Nyholm, edunvalvontapäällikkö, Itä-Uudenmaan Liitto
 Eini Pihlajamäki, suunnittelija, Ab Det finlandsvenska kompetenscentret inom det sociala området

Katariina Raij, koulutusalaohjohtaja, Laurea-ammattikorkeakoulu
Marketta Rajavaara, johtaja, ESO:n Pääkaupunkiseudun yksikkö
Merja Salmi, kehitysjohtaja, Sosiaalitalo Oy- Ab Socialkompetens
Aino-Maija Luukkonen, perusturvajohtaja, Lohjan kaupunki
Marjaana Seppänen, yksikön johtaja, ESO:n Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö
Maj-Len Söderlund, sosiaali- ja terveysjohtaja, Tammisaaren kaupunki
Marjo Tervo, päihdeasiamies, A-kiltojen liitto ry
Matti Tuusa, kehityspäällikkö, ESO
Mauri Upanne, toiminnanjohtaja, Lastensuojelun Keskusliitto

Sihteeri Hanna Heinonen, ESO:n Pääkaupunkiseudun yksikkö

1. Taustaa

Sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti vuonna 1997 kolmevuotisen Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) –projektin, jonka lähtökohtana on ollut erityispalvelujen turvaaminen valtakunnallisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 1997/248). Projektin tavoitteena on aikaansaada nykyistä paremmin toimivat sosiaalihuollon erityispalvelut ja turvata erityisosaamisen saatavuus kaikissa kunnissa.

Vep –hankkeen III -vaiheen (2002-2003) tavoitteena on ollut lisätä seudullista yhteistyötä. Vaihe päättyy vuoden 2003 lopussa, jonka jälkeen Vep –hankkeen tehtävät siirtyvät sosiaalialan osaamiskeskuksille. Osaamiskeskusten tehtävät määritetään lainsäädännössä. (ks. Laki sosiaalialan osaamiskeskuksista 1230/2001). Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnalla luodaan ja ylläpidetään sekä valtakunnallinen että alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Suomessa on vuoden 2002 alusta lukien toiminut kahdeksan alueellista ja yksi ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus. Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ESO) on osa valtakunnallista osaamiskeskusverkostoa. ESO:n tehtävänä on sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistäminen ja turvaaminen Etelä-Suomen alueella¹.

Päivähoitopalvelujen, kuten muidenkin sosiaalihuollon peruspalvelujen järjestäminen kuuluu kuntien velvollisuuksiin. (Sosiaalihuoltolaki 710/1982 5§). Erityispäivähoito on perinteisesti käsitetty erityispalveluksi, joka on osa lasten päivähoitopalvelua. Erityispäivähoidon toteuttaminen ja toiminta vaativat päivähoidon henkilöstöltä erityispedagogista tietoa ja erityisosaamista.

Päivähoidosta ja erityispäivähoidosta on tehty useita selvityksiä ja hankeraportteja niin valtakunnallisella kuin kunnallisellakin tasolla viimeisen vuosikymmenen aikana (mm. Pihlaja 1998; Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999; Onnismaa 1999; Lasten päivähoiton kuntatason hallinnon järjestämisvaihtoehtojen lisäämistä selvittävän työryhmän muistio 2000; Pihlaja & Kontu 2001; Kahiluoto 2002; Viitala 2002; Välimäki, Lindberg & Sulonen 2002). Selvityksissä päivähoitoa ja erityispäivähoitoa on lähestytty useasta eri näkökulmasta. Yhtenä mielenkiinnon kohteena on ollut päivähoiton organisointi kunnallisessa palvelujärjestelmässä, ja se miten päivähoiton kuntatason hallinnon järjestämisvaihtoehtoja voitaisiin lisätä. Toisena kiinnostuksen kohteena on ollut kunnan erityispäivähoidon rakenteellinen toteuttaminen ja sen kustannukset. Toisaalta päivähoitoa ja erityispäivähoitoa on lähestytty sekä sosiaalihuollon että varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Mielenkiinnon kohteina ovat olleet päivähoito lastensuojelun tukitoimena ja erityispäivähoito lapsen kasvua ja kehitystä tukevana toimena. Näkökulmista riippumatta on ilmeistä, että erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeisiin on kunnissa kiinnitettävä enemmän huomiota. Edellä mainituissa selvityksissä on muun muassa todettu, että kunnallisessa päivähoidossa kasvatushenkilöstön määrissä on puutteita, lapsiryhmien koot ovat kasvaneet ja erityispäivähoitoon tarvitaan lisää tukitoimia.

¹ ESO:n muodostaa kolme alueyksikköä: Pääkaupunkiseudun yksikkö, Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö sekä Sosiaalitalo Oy – Socialkompetens Ab (Länsi- ja Keski-Uusimaa).

Päivähoidon tarkoitusta ja tehtäviä määritellään päivähoitolain (ks. Laki lasten päivähoitosta 36/1973) lisäksi lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten asemasta on päivähoitolaissa omia vähimmäisvaatimuksia määrittäviä säädöksiä. Lakien ja asetusten tarkoituksena on turvata lasten mahdollisuus tasapainoiseen ja monipuoliseen kasvuun ja kehitykseen omassa elinympäristössään. Päivähoitoa koskeva nykyinen sääntely ei kuitenkaan riittävästi turvaa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tarvitsemia palveluja ja tukitoimia päivähoitossa. (Heikkilä, Kaakinen & Korpelainen 2003, 16). Viime vuosikymmeninä päivähoitossa on tapahtunut muutoksia, jotka asettavat lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen tuelle suuria haasteita. Näitä muutoksia ovat olleet muun muassa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrän lisääntyminen ja ryhmäkokojen suurentuminen. Heikkilän ym. (2003, 16) mukaan monissa kunnissa ei olla pystytty tarjoamaan lapsille heidän tarvitsemiaan tukitoimia. Lisäksi useissa kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten hoitoa vaikeuttaa päivähoidon henkilökunnan puutteelliset konsultaatio- ja työnohjausmahdollisuudet.

Päivähoitoasetuksen 2 §:n (882/1995) mukaan lasta päivähoitoon otettaessa tulisi lapsella olla alan lääkärin tai muun asiantuntijan lausunto, mikäli lapsi tarvitsee erityistä hoitoa ja kasvatusta. Usein on kuitenkin niin, että lapsen erityisen tuen tarve havaitaan vasta kun lapsi on jo aloittanut päivähoitossa. (Pihlaja 1998, 26). Päivähoitolainsäädännössä painottuvat enemmän lapselle tarjottavat tukitoimet kuin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen asema ja oikeus saada hänen tarvitsemaansa varhaiskasvatusta. Varhaisvuosien erityiskasvatuksen keskeisiin käsitteisiin kuuluvan inklusion perusajatuksena kuitenkin on tarjota joustavia kasvatus- ja ostopalveluja kaikille lapsille niin tavanomaisesti kehittyville kuin erityistä hoitoa ja kasvatustakin tarvitseville lapsille. Inklusio tarkoittaa osallisuutta, mukaan kuulumista ja yhteisyyttä. (Ks. Murto 1999; Tauriainen 1999.)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa (2002, 17) todetaan, että laadukas varhaiskasvatus tarjoaa kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti ja lisäksi lapsi saa tarvitsemaansa erityistä hoitoa ja kasvatusta mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalveluiden yhteydessä.

Valtioneuvoston periaatepäätöksenä 28.2.2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset ovat pohjana maassamme käynnissä olevalle varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden luomiselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulee toimimaan valtakunnallisena varhaiskasvatuksen ohjausvälineenä. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 20). Näissä perusteissa erityistä hoitoa ja tukea tarvitseva lapsi on huomioitu päivähoitossa lapsiryhmän jäsenenä ja hänen erityisen tuen tarve nähdään osana lapsen yksilöllisen ja kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tuen tarvetta. Lisäksi pyrkimyksenä on, että lapsen tarvitsema erityistuki aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa yhteistyössä lasten vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken. Lapsen tarvitsemat muut tukipalvelut ja varhaiskasvatus yhteensovitetään kiinteäksi kokonaisuudeksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 22).

1.1 Selvityksen tavoitteet ja tarkoitus

Verkostoituvat erityispalvelut –hankkeen (Vep) III –vaiheen Etelä-Suomen johtoryhmä päätti tammikuussa 2003 teettää selvityksen erityispäivähoidon tilanteesta Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueen kunnissa². Tämän selvityksen tavoitteena on kartoittaa erityispäivähoidon sijoittumista näiden kuntien hallinto-organisaatioissa, kuntien erityispäivähoidon resursseja ja yhteistyötahoja sekä erityispäivähoitoon liittyviä kehittämistarpeita. Tässä selvityksessä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidosta käytetään myös käsitettä erityispäivähoito. Selvityksen tarkoituksena on toimia pohjana jatkotoimenpiteille, joilla pyritään kehittämään kuntien välistä seudullista yhteistyötä erityispäivähoidossa.

Selvityksen keskeisiä kysymyksiä ovat:

1. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten sijoittuminen kuntien päivähoitopalveluissa.

- Minkä hallintokunnan alaisuudessa kunnat järjestävät päivähoitopalvelut?
- Minkälaisiin päivähoidon palvelumuotoihin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ovat kunnissa sijoittuneet?
- Minkälaisissa lapsiryhmissä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset saavat hoitoa?

2. Kuntien resursointi erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten palveluihin.

- Miten kuntien talousarvioissa on huomioitu erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeet?
- Mitkä ovat erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen kehittämistarpeet kunnissa?

3. Kuntien välinen seudullinen yhteistyö erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon järjestämisessä.

- Minkälaista yhteistyötä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon järjestämisessä on?
- Minkälaisia yhteistyötoiveita kunnilla on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon järjestämisessä?

² Artjärvi, Asikkala, Askola, Espoo, Hanko, Hartola, Helsinki, Heinola, Hollola, Hyvinkää, Hämeenkoski, Inkoo, Järvenpää, Karjaa, Karjalohja, Karkkila, Kauniainen, Kerava, Kirkkonummi, Kärkölä, Lahti, Lapinjärvi, Liljendal, Lohja, Loviisa Myrskylä, Mäntsälä, Nastola, Nummi-Pusula, Nurmijärvi, Orimattila, Padasjoki, Pernaja, Pohja, Pornainen, Porvoo, Pukkila, Ruotsinpyhtää, Sammatti, Sipoo, Siuntio, Sysmä, Tammisaari, Tuusula, Vantaa, Vihti.

1.2 Selvitystyön organisointi ja toteuttaminen

Selvitys on ollut ESO:n kolmen yksikön yhteinen hanke. Hankkeen työryhmään ovat kuuluneet kehityspäällikkö Matti Tuusa ESO:sta, kehitysjohtaja Merja Salmi Sosiaalitalo Oy:stä, projektipäällikkö Minna Veistilä ESO:n Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksiköstä, suunnittelija Minna Rasilainen ESO:n Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikön Porvoon toimipisteestä ja suunnittelija Ulla Piironen-Malmi ESO:n Pääkaupunkiseudun yksiköstä.

Raportin kirjoittajana on toiminut projektisuunnittelija Niina Remsu ESO:sta. Lisäksi Varhaiskasvatus ja päivähoido –kappaleen tekstin kirjoittamiseen ja lukujen 1-3 muokkaamiseen on osallistunut suunnittelija Ulla Piironen-Malmi ESO:n Pääkaupunkiseudun yksiköstä.

Työryhmän kokouksissa ovat olleet selvitystä kommentoimassa projektipäällikkö Anna-Kaisa Kajuutti ESO:n Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikön Porvoon toimipisteestä ja ylitarkastaja Päivi Pietarila Etelä-Suomen lääninhallituksesta sekä konsultaatioapua kyselylomakkeen laadintaan on antanut kehittämisspäällikkö Päivi Pihlaja Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Lisäksi selvityksen tekoon on osallistunut vastaustietoja tietokoneelle tallentamalla opiskelijoita Stadia-ammattikorkeakoulusta ja Helsingin yliopiston varhaiskasvatuksen laitokselta.

Selvitys suoritettiin kyselylomakkeella (liite 1), joka sisälsi 15 strukturoitua ja 8 avokysymystä. Kyselylomakkeen laadintaan osallistui hankkeen työryhmä. Laadinnassa apuna käytettiin Pihlajan (1998) Sosiaali- ja terveysministeriölle tekemän, valtakunnallisen, erityispäivähoidon tilannetta kartoittavan selvityksen kyselylomaketta. Kyselylomake lähetettiin toukokuussa 2003 ESO:n alueen kuntien (46) päivähoitosta vastaaville työntekijöille.

2. Lasten päivähoido perheiden peruspalveluna

2.1 Varhaiskasvatus ja päivähoido

Varhaiskasvatus määritellään Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa (2002, 9) lapsen eri elämäntilanteissa tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edistää lapsen terveyttä, kehitystä ja oppimista.

Suomen perustuslaki (731/1999) velvoittaa julkisen vallan huolehtimaan peruspalvelujen tarjoamisesta kansalaisille:

”Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.” (Suomen perustuslaki 731/1999, 19§)

Lainsäädäntö luo edellytykset lasten varhaiskasvatuspalveluille ja määrittää sen toiminnan vähimmäisvaatimukset. Yhteiskunnan tehtävä on järjestää laadullisesti korkeatasoista päivähoitoa, johon jokaisen lapsen on mahdollisuus osallistua perheen sosiaalisesta, taloudellisesta tai muusta yhteiskunnallisesta asemasta tai asuinpaikasta riippumatta. Päivähoitoa voivat saada lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusiässä tai, jos erityiset olosuhteet päivähoitoa vaativat eikä hoitoa ole pystytty muutoin järjestämään, myös oppivelvollisuusikä vanhemmat lapset. (Laki lasten päivähoitosta 304/1983 2§). Lasten päivähoitossa sekä lapset että vanhemmat ovat asiakkaita. Lasten päivähoitossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen hoitopaikka. (Valtakunnalliset varhaiskasvatuksen linjaukset 2002, 12, 16).

Päivähoidon perustehtävä määritellään lasten päivähoitolaissa (304/1983 2 a §) siten, että päivähoiton on tuettava päivähoitossa olevien lasten koteja kasvatustehtävässä. Lisäksi laki määrittää, että päivähoiton on yhdessä kotien kanssa edistettävä lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti lapsen fyysisen, sosiaalisen sekä tunne-elämän kehityksen alueilla. Vanhemmilla on lapsen ensisijainen kasvatusoikeus ja –vastuu. (Valtakunnalliset varhaiskasvatuksen linjaukset 2002, 9).

2.2 Sosiaalihuolto ja päivähoito

Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, lasten päivähoitoa on kehitetty osana kunnallista sosiaalihuoltoa. Päivähoito on osa kunnan sosiaalipalveluja, joihin sovelletaan vuonna 1982 voimaan tullutta sosiaalihuoltolakia:

”Sosiaalihuollolla tarkoitetaan tässä laissa sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia, sosiaalista luottoa ja niihin liittyviä toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä.”
(Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 1§)

Sosiaalihuoltolain (710/1982 1§) tarkoittamiin sosiaalipalveluihin sisältyy lastensuojelu. Lastensuojelulain (683/1983 4§) mukaan kunnan tulee järjestää lastensuojelu sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Päivähoitoa voidaan käyttää lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Avohuollon periaatteisiin kuuluu suunnitelmallinen työskentely perhe- ja yksilökohtaisesti. Päivähoito voidaan käsittää lastensuojelun näkökulmasta sekä avohuollolliseksi että ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi, sillä sen tavoitteisiin sisältyy lapsen kasvuympäristön ja lapsen kehityksen huomioiminen sekä vanhempien tukeminen kasvatuksessa, kuten lastensuojelun tarkoituksiksi lastensuojelulaissa esitetään:

”Lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen 1 §:ssä mainitut oikeudet vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua.”
(Lastensuojelulaki 683/1983, 1 § ja 2§)

Päivähoito lastensuojelun avoimuusmallina perustuu ensisijaisesti päivähoiton perustehtäviin. Päivähoito tarjoaa lastensuojelun tukitoimena lapselle lapsi- ja aikuiskontakteja, päivärytmin säännöllisyyttä, perushoitoa ja pedagogista toimintaa kuten niillekin lapsille, jotka eivät ole lastensuojelun tarpeessa. Lisäksi se tarjoaa lapsille kotitautustasta riippumattomaa varhaiskasvatusta ja esiopetusta, jossa on mahdollista havaita muun muassa oppimisvaikeuksista johtuva erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve. Näin se osaltaan ehkäisee lapsen syrjäytymistä (ks. Onnismaa 1999).

2.3 Päivähoidon palvelumuodot

Tässä selvityksessä tarkastellaan kunnan tarjoamia päivähoiton palvelumuotoja, jotka ovat myös erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen mahdollisia hoitomuotoja. Erityispäivähoito voidaan järjestää sekä päiväkodissa³ tai perhepäivähoidossa. Erityisen hoidon ja kasvatuksen osalta näille toimintamuodoille on olemassa erilaiset ohjeet mm. lapsi- ja henkilökuntamääristä ja niiden keskinäisistä suhdeluista (ks. Laki lasten päivähoitosta 36/1973 5§).

Kunnallisten päiväkotien lisäksi kunnassa saattaa toimia yksityisiä palveluntuottajia, joiden kanssa kunta on tehnyt ostopalvelusopimuksen. Tällöin yksityisessä päiväkodissa olevaa päivähoitopaikkaa voi lapselle hakea sekä kunnan että palveluntuottajan kautta ja perheen maksamat tulosidonnaiset päivähoitomaksut ovat samat kuin kunnallisissa päiväkodeissa. Kunnassa saattaa myös toimia täysin yksityinen päiväkotikoti, jonka toimintaa kunta valvoo ja tukee. Kunta ei kuitenkaan päättää päivähoitolaisten valinnasta eikä päivähoitomaksuista tässä hoitomuodossa. Perhe saa Kelalta yksityisen hoidon tukea silloin, kun lapsen päivähoito on järjestetty yksityisesti.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille on olemassa erityispäiväkoteja, joiden toiminnassa ja ympäristössä on huomioitu lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve. Näissä päiväkodeissa on tavallisten lapsiryhmien lisäksi erityisryhmiä tai integroituja erityisryhmiä. Erityisryhmät ovat pieniä noin kahdeksan lapsen ryhmiä, joissa kaikki lapset tarvitsevat erityistä hoitoa ja kasvatusta. Integroitujen erityisryhmien ryhmäkoko on niin ikään pienennetty, mutta niissä on sekä erityistä tukea tarvitsevia lapsia että muita lapsia.

Perhepäivähoito voi niin ikään olla kunnallista tai yksityistä toimintaa. Lisäksi kunta saattaa tehdä yksityisen perhepäivähoitoajan kanssa ostopalvelusopimuksen. Jos palvelu on yksityistä, on hoitajan ilmoitettava toiminnastaan kunnalle. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 28§). Mikäli palvelu on kunnan järjestämää toimintaa, on hoitajalla työsuhde kuntaan ja lapset hakeutuvat hoitoon kunnan kautta. Kunta voi järjestää myös ryhmäperhepäivähoitoa, jolloin 2-3 hoitajaa vastaa lapsista kunnan järjestämissä tiloissa ja hoitajilla on työsuhde kuntaan. Näiden palvelumuotojen lisäksi kunnassa saattaa toimia kunnallinen kolmiperhepäivähoitaja, joka hoitaa 1-4 perheen lapsia vuoroviikoin heidän omissa kodeissaan.

³ Tavallisessa ryhmässä, integroidussa erityisryhmässä tai erityisryhmässä.

Päiväkotien ja perhepäivähoidon lisäksi kunnat järjestävät lapsille ja näiden perheille muuta toimintaa muun muassa leikkipuistoissa, asukaspuistoissa ja avoimissa päiväkodeissa sekä joissain kunnissa päiväkotien yhteydessä on kerhotoimintaa kotihoitossa oleville lapsille. Nämä palvelut eivät keskity alle kouluikäisiin lapsiin, vaan ne suuntautuvat laajemmin eri ikäisille lapsille.

3 Erityispäivähoito ja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi

3.1 Erityispäivähoidon määrittelyä

Erityispäivähoito on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitoa. Se on lapsiryhmässä tapahtuvaa kasvatus- ja kuntoutustyötä. Päivähoitoasetuksessa (882/1995 2§) erityispäivähoito määrittyy sellaisten lasten päivähoidoksi, joilla on todettu erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve lääkärin tai muun alan asiantuntijan lausunnon perusteella. Päivähoidon tulisi ehkäistä ja korjata erilaisia lapsuuden kehityshäiriöitä ja oppimisvaikeuksia. Lisäksi sen tulisi edistää lasten mielenterveyttä ja tukea vaikeissa olosuhteissa eläviä lapsia.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen päivähoito on osa vammaisten lasten kuntoutustoimintaa, lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja esiopetuksessa olevien lasten erityisopetusta.

Päivähoitolaissa (736/1973 7a§) määritellään erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten kuntoutustoimintaa siten, että päivähoidon on yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa laadittava lapselle kuntoutussuunnitelma. Tämän suunnitelman laadintaan ei ole olemassa yhteneväistä lomaketta, vaan kunnat soveltavat sen tekemisessä omia käytäntöjään. Joissain kunnissa lasta koskevat asiat kirjataan vapaamuotoisesti, toisissa kunnissa käytetään strukturoitua lomaketta. (Kauppinen 1993, 35).

Lastensuojelulain (139/1990 7§) mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuolto, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Päivähoito on tärkeä lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jolla pyritään kohentamaan lapsen elämänlaatua. (Onnismaa 1999, 7).

Perusopetuslaissa (1288/1999 26a §) määritellään lapsen oikeuksia saada esiopetusta. Momentissa 26a on mainittu erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten oikeuksista saada esiopetusta silloin, kun lapsi on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä tai hänen koulun aloittamisestaan on lykätty.

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000 4§) mainitaan, että asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Lisäksi sosiaalihuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa. Päivähoidossa tämä tarkoittaa sitä, että palvelujen saajana erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen tulee olla tasa-arvoisessa asemassa muiden lasten kanssa ja että hänen yksilölliset tarpeet on otettava huomioon päivähoitopalveluissa.

3.2 Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi

Lapsella voi olla erityisen tuen tarvetta fyysisen, tiedollisen, puheen ja kielen, tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen alueilla. Lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen määrittelemisessä on huomioitava sekä lapsen yksilölliset tekijät että hänen kasvuympäristönsä. Erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevat lapset ovat hyvin moninainen joukko erilaisia lapsia, joiden hoidon ja kasvatuksen tuen tarpeet vaihtelevat. (Pihlaja 1998, 26, 27). Nämä tuen tarpeet näkyvät lapsen ikätasoaan vastaavien tehtävien suoriutumisessa ja lapsen vaikeuksina selviytyä arkipäivän toimista; kielelliset vaikeudet, pelot ja arkuus, vaikeudet ihmissuhteissa, vaikeudet sopeutua sääntöihin ja vammasta tai sairaudesta aiheutuvat vaikeudet.

Mahdollisista ongelmista tai erityisvaikeuksista huolimatta, lapsi on ennen muuta lapsi. Hänellä on aina enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja muiden lasten kanssa. Lapsi on yksilö ja hänellä on oma persoonallisuutensa. Hän tarvitsee ennen muuta kohtaamista ei ”kohtelua”. Tärkeämpää on nähdä ihminen ongelmien takana kuin tarkka oireen diagnoosi. (Taskinen 1993, 55.)

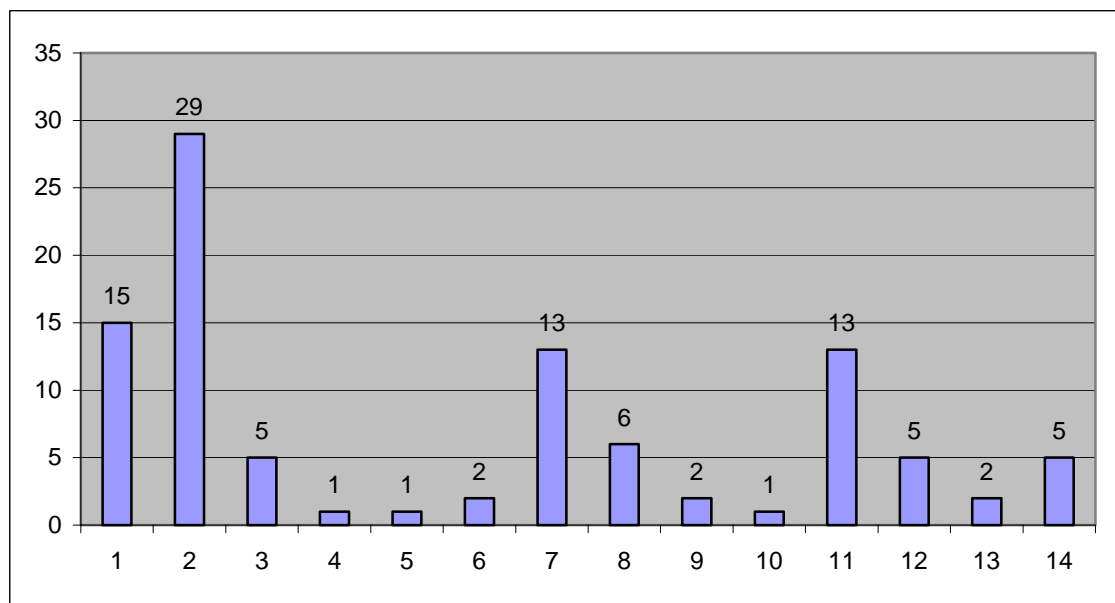
Vuonna 2001 erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia oli noin 6 % (12 773) kaikista Suomessa päivähoitossa olevista lapsista. (Kahiluoto 2001, 24). Näistä lapsista noin 48 % (6 151) asui Etelä-Suomen läänin alueella. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tai lastensuojelullista tukea tarvitsevia lapsia, joille ei pystytty järjestämään tarvittavia tukitoimia oli Etelä-Suomen läänin alueella 62 %:ssa kunnista. (Selvitys lasten päivähoiton tilasta Etelä-Suomen läänin kunnissa 2002, 13, 26.)

Vuonna 2001 ESO:n alueen kunnissa oli yhteensä 4 787 erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevaa lasta eli lähes 78 % Etelä-Suomen läänin alueella päivähoitossa olevista erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista asuu Päijät-Hämeen, Uudenmaan tai Itä-Uudenmaan alueella. (Ks. Selvitys lasten päivähoiton tilasta 2002, 13). Tämä on noin 38 % koko maan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista. Pihlaja (1998, 33) huomauttaa, että erityisen tuen tarpeen esiintyvyyksiluvut vaihtelevat sen mukaan miten erityisen tuen tarvetta selvitetään. Selvitettäessä erikseen kunkin poikkeavuus- tai vammaryhmän esiintyvyyttä ovat luvut suurempia kuin yleisselvityksissä, jossa luvut puolestaan pienenevät.

Taulukossa 1 on esitetty erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten prosenttiosuudet Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 1997 teettämän Päivähoidon syrjällä – erityispäivähoito 1997 -selvityksen mukaan. Viimeisen kymmenen vuoden

sisällä ovat erityisesti lisääntyneet kielellisen kehityksen häiriöt ja sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet. Näiden ohella sekä viivästynyt kehitys että krooninen sairaus ovat lasten yleisimpiä erityistä hoitoa ja kasvatusta vaativia tarpeita.

TAULUKKO 1. Eri tukitoimia tarvitsevien lasten prosenttiosuudet erityistä tukea ja kasvatusta tarvitsevista lapsista vuonna 1997 kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 180)

Huom.

1 = Sosio-emotionaaliset vaikeudet
 2 = Puheen- ja kielen häiriöt
 3 = Tarkkaavaisuuden häiriöt
 4 = Kuulovamma
 5 = Näkövamma
 6 = Liikuntavamma
 7 = Viivästynyt kehitys

8 = Kehitysvamma
 9 = Autismi
 10 = Monivammaisuus
 11 = Krooninen sairaus
 12 = Koulun käynnin myöhentäminen
 13 = Sosiaaliset riskilapset
 14 = Aivojen toiminnan häiriöt

(Pihlaja 1998)

Seuraavassa on lyhyesti esitetty neljä suurinta erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen aiheuttajaa päivähoidossa.

Sosio-emotionaaliset häiriöt ja niiden oireet

Lapsen sosio- emotionaaliset häiriöt ilmenevät lapsen ajattelussa, tunne-elämässä ja ihmissuhteissa. Sosio-emotionaaliset ongelmat voivat johtua monista syistä. Ongelmien taustalla voivat olla:

- Lapsen rakennetekijät eli sisäsyntyiset syyt, kuten umpieritysjärjestelmän poikkeavuus.
- Lapsen kehitykseen liittyvät tekijät, kuten korostunut itsenäistymisen kausi.
- Lapsen ja hänen ympäristöönsä ja sen ihmissuhteisiin liittyvät tekijät, kuten se, ettei lapsi ole toivottu tai vanhempien vaatimukset ovat liian kovat lapsen ikätasoon nähden, vanhempien keskinäiset ristiriidat ja muutostilanteet kotona tai hoitopaikassa.

Sosio-emotionaaliset ongelmat näkyvät yleensä lapsen käyttäytymisessä mm. tavallista suurempana aggressiivisuutena, arkuutena tai levottomuutena. (Lehtinen 1993, 68.)

Puheen ja kielen kehityksen häiriöt

Puheen kehittämisessä on kyse biologisesta kypsymisestä. Lapsi on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa syntymähetkestään alkaen ja hänellä on valmiudet puhumiseen. Kielen omaksuminen vaatii kuitenkin onnistuakseen tietyt biologiset, psykologiset ja ympäristölliset edellytykset. Kielen oppimisen herkkyyskausi keskittyy 2-6 ikävuoteen. Tällöin myös ympäristön vaikutusmahdollisuudet kehitykseen ovat suurimmat (Alijoki 1993, 228.)

Puheen ja kielen kehitykseen liittyviä häiriöitä ova puheen viivästyminen tai sen poikkeavuus. Tyypillisimpiä tuntomerkkejä puheen ja kielen poikkeavuudelle ovat:

- Myöhään alkanut puhe.
- Lapsen puhe kehittyy hitaasti ja on epäselvää.
- Lapsen kielen hallinta on puutteellista.
- Lapsella on sanoja ja käsitteitä niukasti.
- Lapsella on puheen vastaanottamisessa ja ymmärtämisessä vaikeuksia.
- Lapsella on puheen tuottamisessa ja ilmaisussa vaikeuksia.

Viivästynyt kehitys

Kehityksessään viivästynyt lapsi ei ole saavuttanut ikätasoaan vastaavaa kehitystasoa. Lapsen kehitys poikkeaa jostain syystä tavanomaisesta, mutta hän ei ole psyykkisesti kehitysvammainen. Kehitysviivästyksiä esiintyy sekä fyysisissä että psyykkisissä toiminnoissa. Tämä voi ilmetä siten, että lapsi selviytyy jostakin ikäkaudelle tyypillisestä suorituksesta normaalia huomattavasti myöhemmin. Lapsen kasvu ja kehittyminen on yksilöllistä, niinpä kehitysviivästyksen toteaminen ja rajan vetäminen normaaliuden ja poikkeaman välille ei alle kouluikäisillä lapsilla ole helppoa. (Lummelahti 1993, 200.)

Kehityksen viivästyksen oireet ovat moninaisia ja ne voivat ilmetä lapsen suorituksissa tai käyttäytymisessä:

- Lapsella on leikki- ja liikuntatilanteissa vaikeuksia.
- Lapsella on pukeutumisessa vaikeuksia.
- Lapsella on hienomotorisia vaikeuksia, kuten saksien tai kynän käyttö.
- Lapsen häiriökäyttäytyminen ryhmätilanteissa.
- Lapsi on vetäytyvä.

Krooninen sairaus

Yleisimpiä lasten pitkäaikaissairauksia ovat allergiat, diabetes, synnynnäiset sydänviat, reumasairaudet, epilepsia ja syöpäsairaudet. Allergiset sairaudet muodostavat lasten kroonisissa sairauksissa suurimman ryhmän. Tavallisimpia lasten allergisia sairauksia ovat atooppinen ihottuma, allerginen nuha, astma ja ruoka-aineallergiat. (Bäckström & Karkela 1993, 295.)

3.3 Erityispäivähoidon henkilöstö ja resurssit

Päivähoidossa tapahtuva varhaiskasvatus on moniammatillista yhteistyötä. Useiden eri ammattiryhmien välinen yhteistyö tapahtuu sekä varhaiskasvatuksen työyksiköissä, joissa eri koulutuksen saaneet työntekijät toimivat yhdessä, että yhteistyönä muun lasta ja perhettä palvelevan järjestelmän kanssa. Eri ammattiryhmiä edustavat työntekijät tuovat varhaiskasvatustyöhön oman tieteenalansa, koulutuksensa ja asiantuntemuksensa mukaisen panoksen. (Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002, 18.)

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista (804/1992) määrittelee päivähoidossa työskentelevien työntekijöiden pätevyyttä toimia tehtävissään. Yleisesti kelpoisuusehtoina hoito- ja kasvatustehtävissä toimivilla henkilöillä ovat sosiaali- tai terveydenhuoltoalan tai muun alan ammatillinen opistoasteinen tai kouluasteinen tutkinto. Sosiaalihuollon erityistyöntekijän, kuten erityislastentarhanopettajan, kelpoisuusehtona on tehtävän edellyttämä koulutus ja soveltuva erikoistumiskoulutus tai perehtyneisyys. (Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista 804/1992 3§).

Asetuksessa lasten päivähoidosta (239/1973) määritellään lasten ja hoito- ja kasvatushenkilöstön välisiä suhdelukuja. Asetuksen mukaan päiväkodissa tulee hoito- ja kasvatustehtävissä olla vähintään yksi henkilö, jolla on sosiaali- tai terveydenhuoltoalan tai muun alan ammatillinen opistoasteen tai kouluasteen tutkinto enintään seitsemää kokopäivähoidossa olevaa kolme vuotta täyttänyttä lasta kohden ja vähintään yksi vastaavat kelpoisuusehdot täyttävä työntekijä neljää alle kouluikäistä lasta kohden. Henkilöstömitoituksessa on huomioitava, että vähintään joka kolmannen hoito- ja kasvatustehtävissä toimivan työntekijän koulutuksen tulee olla opistoasteinen tutkinto. Toistaiseksi käytäntönä on, että jos lapsiryhmässä on esimerkiksi 21 kolme vuotta täyttänyttä lasta, ryhmän toiminnasta vastaa yksi lastentarhanopettajan, sosionomin tai sosiaalikasvattajan koulutuksen suorittanut työntekijä ja kaksi lastenhoitajan, päivähoitoajan tai lähihoitajan koulutuksen suorittanutta työntekijää. Lisäksi ryhmässä olevalla erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalla lapsella saattaa olla erityisavustaja.

Kun päivähoidossa on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia, on henkilöstön ja lasten väliset suhdeluvut otettava huomioon hoidettavien lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatustehtävään osallistuvien henkilöiden lukumäärässä, jollei erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalla lapsella ole erityistä avustajaa. (Asetus lasten päivähoidosta 239/1973 6§).

Päivähoidossa toimivia erityistyöntekijöitä ovat lähinnä erityislastentarhanopettaja (ELTO), kiertävä erityislastentarhanopettaja (KELTO), resurssierityislastentarhanopettaja (RELTO) ja laaja-alainen erityislastentarhanopettaja (LELTO).

Erityislastentarhanopettajan nimikkeet kertovat toimintaympäristön laajuudesta ja toiminnan organisoinnista - eli siitä toimiiko erityislastentarhanopettaja yhdessä päiväkodissa, yhdestä päiväkodista käsin useammassa päiväkodissa vai kiertääkö hän säännöllisesti useammassa päiväkodissa esimerkiksi sosiaalitoimesta käsin. Nimikkeitä on muitakin, kuten konsultoiva erityislastentarhanopettaja ja alueellinen erityislastentarhanopettaja. Erityislastentarhanopettajan toimenkuva ja tehtäväkenttä

pyritään suunnittelemaan alueellisten tarpeiden mukaan, jolloin nimikekin voi vaihdella. (Toimiva integraatio päiväkodin arjessa 2003, 16.)

Erityislastentarhanopettaja on kunnallisessa päivähoitossa erityispäivähoidon asiantuntija, jonka tehtävänä on tukea päivähoiton henkilökuntaa ja vanhempia lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvissä asioissa. Toiminnan painottuminen vaihtelee kunnittain erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten mukaan. Yhteistä on erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjaaminen kuntoutukseen ja kuntoutuksen koordinointi päivähoitossa. Lisäksi erityislastentarhanopettajan toimenkuvaan voi sisältyä konsultointia ja työnohjausta. (Ks. Kauppinen 1993, 25; Toimiva integraatio päiväkodin arjessa 2003, 16.)

3.4 Moniammatillinen yhteistyö ja verkostoituminen

Erityispäivähoidon laadukas toteuttaminen on moniammatillista työskentelyä. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen vaatii johdonmukaista ja kiinteää yhteistyötä päivähoitossa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien työntekijöiden, vanhempien ja lapsen kuntoutukseen osallistuvien asiantuntijoiden välillä.

Kiertävä erityislastentarhanopettaja edustaa päivähoitoa moniammatillisissa työryhmissä. Yhteistyötä tehdään eri alojen asiantuntijoiden kanssa, kuten puheterapeutin, toimintaterapeutin, fysioterapeutin, psykologin, neurologin, lastenpsykiatrin, neuropsykologin, neuvolan terveydenhoitajan ja lääkärin kanssa. (Toimiva integraatio päiväkodin arjessa 2003, 16). Työryhmien kokoonpanot ovat erilaisia eri kunnissa. Tähän vaikuttaa toisaalta se tarkoitus mitä varten työryhmä kokoontuu ja toisaalta se, että kaikissa kunnissa ei ole saatavilla kaikkia edellä mainittuja eri alojen osaajia. Moniammatillisessa työryhmässä ovat yleensä edustettuina ne kunnallisen palvelujärjestelmän tahot, joiden kanssa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen perhe tekee yhteistyötä. Tällöin yhteistyö on tapauskohtaista ja pyrkimyksenä on huomioida lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet. Lisäksi erityislastentarhanopettaja voi edustaa päivähoitoa sellaisessa moniammatillisessa työryhmässä, jonka tehtävänä on kehittää, toteuttaa ja arvioida erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten palveluja.

Kauppinen (1993, 37) jakaa erityispäivähoidon työryhmän tehtävät seuraavasti:

1. Kunnan erityispäivähoidon tarpeen selvitys, joka tarkistetaan vuosittain.
2. Suunnitelma erityispäivähoidon järjestämisestä. Lähikuntien työryhmät voivat yhteisesti suunnitella erityispalvelujen järjestämistä kuntien kesken.
3. Lausunnot lasten kuntoutussuunnitelmista. Päivähoitolain (36/1973) mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle tulee päivähoitossa laatia yksilöllinen kuntoutussuunnitelma, joka tehdään yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa. Suunnitelma pohjautuu yleensä erikoislääkärin tai kasvatusneuvolan antamaan lausuntoon, josta selviää lapsen diagnoosi ja hoidon tavoitteet.
4. Tiedotus. Työryhmä tekee esityksiä siitä, että kunnassa tiedotetaan riittävästi erityispäivähoitoon liittyvistä asioista.

5. Koulutus. Työryhmä suunnittelee ja tekee esityksiä erityispäivähoitoa koskevien koulutustilaisuuksien sisällöstä.

Selvitysten (mm. Pihlaja 1998; Kahiluoto 2002) mukaan erityispäivähoidon verkostoja ja työryhmiä esiintyy lähinnä suurissa kunnissa, kun taas pienissä kunnissa toiminta on vähäisempää. Näiden selvitysten mukaan ongelmana on pula koulutetuista ja pätevästä erityistyöntekijöistä. Kunnissa on tarvetta lisätä erityislastentarhanopettajien virkoja ja erityispalveluiden saatavuutta etenkin puheterapian sekä sosio-emotionaalisten lasten tukipalvelujen osalta.

Yhtenä ratkaisuna perus- ja erityispalvelujen järjestämisiongelmiin nähdään kuntien seudullinen yhteistyö ja verkostoituminen. Kuntien välistä yhteistyötä lisäämällä varsinkin erityispalveluja voitaisiin tuottaa suuremmille väestöpohjille (ks. Svärd 2001; Heikkilä ym. 2003.) Colemanin (1988) mukaan taustalla on ajatus sosiaalisesta pääomasta; mitä enemmän kontakteja ja sidoksia toimijalla on, sitä todennäköisemmin hän saa apua ja tukea sitä tarvitessaan. (Uusikylä 1999, 51). Kunnan ollessa verkostoituja, ovat kunnan työntekijät toimijoita ja kuntalainen on avun ja tuen saaja.

Verkostoyhteistyön yhtenä tavoitteena on mahdollisimman varhainen puuttuminen riskitilanteissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 23). Kuntarajat ylittävää ja kuntien eri hallintotoimien välistä yhteistyötä lisäämällä voidaan havaita lapsen erityisen hoidon ja tuen tarve mahdollisimman varhain. Verkostoyhteistyöllä pyritään ennalta ehkäisemään syrjäytymistä ja lisäämään sekä yksittäisten kuntalaisten että kuntien välistä tasa-arvoisuutta.

4 Kyselyn tulokset

4.1 Kyselyyn vastanneiden kuntien taustatietoja

Kunnan väestömäärä vaikuttaa siihen, miten paljon kunnassa on lapsia päivähoidossa ja näin osaltaan myös siihen miten päivähoitopalvelut kunnassa järjestetään. ESO:n alueen kunnat ovat asukasmääriltään erilaisia. Tästä syystä ESO:n alueen kunnat on jaettu kuntaryhmiin väestömäärien mukaan. Tässä selvityksessä näitä ryhmiä on neljä: alle 10 000, 10 000-50 000, 50 000-100 000 ja yli 150 000 asukkaan kuntaryhmät (taulukko 2). Taulukoissa 3-13 esiintyy kolme kuntaryhmää, koska vastanneiden kuntien joukossa ei ollut yhtään 100 000-150 000 asukkaan kuntaa. Kuntien väestön määrittelyssä lähteenä käytettiin Väestörekisterikeskuksen tietoja helmikuulta 2003 (liite 3). Kyselyyn vastattiin 36:sta kunnasta.

TAULUKKO 2. Kyselyyn vastanneet ja vastaamattomat kunnat asukaslukujen mukaan (N =46)

Kunnan asukasluku	Kyselyyn vastanneet kunnat	Kyselyyn vastaamattomat kunnat
	f	f
Alle 10 000	17	9
10 000-50 000	16	-
50 000-100 000	-	1
Yli 150 000	3	-
Yhteensä	36	10

Kysely lähetettiin kunnan päivähoidosta vastaaville työntekijöille, jotka tarpeen vaatiessa antoivat lomakkeen erityispäivähoidosta vastaavan työntekijän täytettäväksi. Taulukossa 3 on esitetty vastaajien toimi/virkanimikkeet. Vastaus puuttui yhdestä palautetusta kyselylomakkeesta.

TAULUKKO 3. Kyselyyn vastanneiden virkanimikkeet (N = 36)

Toimi- tai virkanimike	f
Päivähoidon johtaja	11
Kiertävä erityislastentarhanopettaja	6
Päivähoito-, kehittämis- tai sektoripäällikkö	6
Kunnan sosiaalisihiteeri	4
Päivähoidon kehittämiskonsultti tai suunnittelija	3
Päiväkodin johtaja	2
Peruspalvelujohtaja	1
Päivähoidon ohjaaja	1
Erityispäivähoidon koordinaattori	1
Vastaus puuttuu	1

4.2 Päivähoitopalvelujen järjestäminen kunnissa

Kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36) on yhteensä 121 097 alle kouluikäistä lasta. Heistä 64 % asuu suurissa yli 150 000 asukkaan kunnissa pääkaupunkiseudulla. Keskiuurissa 10 000–50 000 asukaan kunnissa asuu 32 % ja pienissä alle 10 000 asukaan kunnissa asuu 4 % lapsista.

Vastanneista kunnista 35:stä ilmoitettiin, että päivähoitopalvelujen järjestäminen kuuluu kunnan sosiaalitoimen tai sosiaali- ja terveystoimen tehtäviin (taulukko 4). Yksi kunta mainitsi päivähoidon koulu-, opetus- tai sivistystoimen alaiseksi toiminnaksi. Lisäksi yhdessä kunnassa suomenkielisen päivähoiton järjestämisvastuu on sosiaali- ja terveystoimella, mutta ruotsinkielinen päivähoito kuuluu opetustoimen tehtäviin.

TAULUKKO 4. Päivähoitopalvelujen järjestäminen hallintokunnittain kuntakoon mukaan kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36)

Kunnan asukasluku	Hallintokunta	
	Sosiaali- /Sosiaali- ja terveystoimi	Koulu-, opetus- tai sivistystoimi
	f	f
Alle 10 000	17	-
10 000-50 000	15	1
Yli 150 000	3	1*
Yhteensä	35	2

Huom. * = kunnan ruotsinkielinen päivähoito.

Kyselyyn vastanneissa kunnissa (N =36) on yhteensä 66 487 lasta päivähoidossa (liite 4). Lapsista 73 % on hoidossa päiväkodissa ja 17 % on perhepäivähoidossa. Vajaa kymmenesosa lapsista on ostopalvelutoimintana järjestetyssä päivähoidossa ja noin 2 % lapsista kuuluu muunlaisen päivähoitopalvelun piiriin.

Pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa (n = 17) päiväkotit ja perhepäivähoito ovat yhtä yleisiä lasten hoitomuotoja (taulukko 5). Vaihteluvälit lasten suhteellisista osuuksista näissä palvelumuodoissa ovat kuitenkin varsin suuret. Tämä tarkoittaa sitä, että kunnat eroavat toisistaan päivähoiton palvelumuotojen tarjonnassa. Pienille kunnille näyttää olevan tyypillistä se, että niissä päivähoitopalvelut ovat keskittyneet joko päiväkotiin tai perhepäivähoitoon. Näissä kunnissa ostopalvelutoiminta on vähäistä tai sitä ei ole lainkaan. Sen sijaan muunlaiset päivähoitopalvelut, kuten leikki- tai avoin päiväkotitoiminta ovat yhtä yleisiä kuin keskikokoisissa kunnissa. Vaihteluväli (0 %-29 %) kuitenkin osoittaa, että vain osa pienistä kunnista tarjoaa näitä palveluja päiväkotit- ja perhepäivähoitotoiminnan rinnalla.

Keskisuurissa 10 000-50 000 asukkaan kunnissa (n = 16) lapset hoidetaan useammin päiväkodissa kuin perhepäivähoidossa. Näissä kunnissa ostopalvelutoiminta on lähes kolminkertaisesti yleisempää kuin pienissä kunnissa. Tätä palvelutoimintaa ei kuitenkaan ole kaikissa kunnissa. Muunlaiset päivähoitopalvelut, kuten leikki- ja avoin päiväkotitoiminta näyttävät vaihtelevan suuresti näissä kunnissa, sillä osassa kunnista ei näitä palveluja ole lainkaan ja osassa kunnista muunlaisen päivähoitopalvelun piiriin kuuluu yli kolmasosa alle kouluikäisistä kunnallisessa päivähoidossa olevista lapsista.

Suurissa yli 150 000 asukkaan kunnissa (n = 3) lasten yleisin hoitomuoto on päiväkotit. Perhepäivähoidossa on reilu kymmenesosa ja ostopalveluna järjestetyssä päivähoidossa on vajaa kymmenesosa alle kouluikäisistä lapsista. Suurissa kunnissa päivähoitopalvelut näyttävät olevan moninaisempia kuin asukasluvultaan pienemmissä kunnissa. Näissä kunnissa eri palvelumuotoihin sijoittuneiden lasten määrät ovat melko samanlaisia ja lasten suhteellisten osuuksien vaihteluvälit eri palvelumuodoissa ovat pieniä.

TAULUKKO 5. Eri päivähoitopalvelumuodoissa olevien alle kouluikäisten lasten suhteellinen osuus kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Asukas lukumäärä	Palvelumuoto							
	Päiväkoti		Perhepäivähoito		Ostopalvelu		Muu (esim. leikkitoiminta /avoinpäiväkoti)	
	Suhteellisen osuuden keskiarvo	Vaihteluväli	Suhteellisen osuuden keskiarvo	Vaihteluväli	Suhteellisen osuuden keskiarvo	Vaihteluväli	Suhteellisen osuuden keskiarvo	Vaihteluväli
Alle 10 000 (n = 17)	46,2	0-81,6	46,3	4,7-97,8	2,8	0-22,0	4,7	0-29,4
10 000-50 000 (n = 16)	59,0	23,1-76,9	28,2	12,6-76,9	8,1	0-26,5	4,7	0-32,3
Yli 150 000 (n = 3)	78,1	69,1-84,4	12,4	9,3-15,1	9,2	5,6-15,8	0,3*	0,3*

Huom. * = luku perustuu yhden kunnan antamaan vastaukseen.

Kyselyyn vastanneissa kunnissa on yhteensä 16 675 esiopetusta saavaa lasta. Kaikissa kuntaryhmissä esiopetus on lähinnä sosiaali- tai sosiaali- ja terveystoimen alaisuudessa järjestettävää toimintaa (taulukko 6).

Alle 10 000 asukkaan kunnissa yli kolmasosa lapsista on koulu-, opetus- tai sivistystoimen järjestämässä esiopetuksessa. Luku on huomattavasti suurempi kuin muissa kyselyyn vastanneissa kunnissa. Lisäksi pienissä kunnissa yli kymmenesosa lapsista on muun tahon kuin kunnan järjestämässä esiopetuksessa. Vastauksissa mainittiin esiopetuksen järjestäjänä muun muassa seurakunta.

Keskisuurissa ja suurissa kunnissa esiopetus on lähinnä sosiaalitoimen tai sosiaali- ja terveystoimen hallinnoimaa toimintaa. Näissä kunnissa alle viidennes esiopetuksesta järjestetään koulu-, opetus- tai sivistystoimen alaisuudessa.

Pienessä ja keskisuurissa kunnissa esiopetus on hallinnollisesti keskitetyn toimintaa kuin suurissa kunnissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos esiopetus kuuluu kunnassa koulu-, opetus- tai sivistystoimen alaisuuteen niin sitä annetaan vain koulussa, ja jos esiopetus kuuluu sosiaali- tai sosiaali- ja terveystoimen alaisuuteen, niin toimintaa järjestetään vain päivähoitossa. Suurissa kunnissa esiopetusta tarjotaan jonkin verran hallinnollisesti hajautetummin sekä koulun että päivähoiton yhteydessä.

TAULUKKO 6. Esiopetusta saavien lasten suhteellinen osuus eri hallintokunnissa kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukasluku	Hallintokunta					
	Koulu-, opetus- tai sivistystoimi		Sosiaali-/ Sosiaali- ja terveystoimi		Muu *	
	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli
Alle 10 000 (n = 17)	37,1	0-100	59,5	0-100	1,0	0-14,6
10 000- 50 000 (n = 16)	12,2	0,4-100	83,1	0- 100	1,7	0-12,8
Yli 150 000 (n = 3)	14,7	9,7-22,8	85,3	88,4-90,3	-	-

Huom. * Muu -osioon vastattiin mm. seurakunta ja ostopalvelut kunnan ulkopuolella.

4.3 Erityispäivähoitopalvelujen järjestäminen kunnissa

Kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36) on yhteensä 4 991 erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevaa alle kouluikäistä lasta kunnallisessa päivähoitossa (liite 4). Tämä on noin 8 % päivähoitossa olevista lapsista. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista lähes 90 % hoidetaan päiväkodissa ja vajaa kymmenesosa lapsista hoidetaan perhepäivähoitossa.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista on lähes sama kaikissa kuntaryhmissä kunnan väestömäärästä riippumatta (taulukko 7). Vastausten mukaan pienissä ja keskisuurissa kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrä kuitenkin vaihtelee huomattavasti. Joissain pienissä kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia on noin 2 % ja toisissa kunnissa vastaava luku on lähes 15 % päivähoitolapsista. Suurissa kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista on lähes sama.

Kaksikielisissä kunnissa (n = 12) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten osuus päivähoitossa olevista lapsista on noin 7 % (liite 4). Kuntien ilmoittamissa määrissä on kuitenkin eroja, sillä mainittujen lukujen vaihteluväli on melko suuri (3 % - 14 %). Kunnissa⁴ (n = 4), joissa enemmistö puhuu äidinkielenään ruotsia, on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellisen osuus noin 3 % päivähoitossa olevista alle kouluikäisistä lapsista. Määrä on vähäisempi kuin suomenkielisissä pienissä tai keskikokoisissa kunnissa.

⁴ Kyselyyn vastanneista ruotsinkielisistä kunnista kaksi on alle 10 000 asukkaan kuntaa ja kaksi on 10 000-50 000 asukkaan kuntaa.

TAULUKKO 7. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellinen osuus päivähoidossa olevista lapsista kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukasluku	Suhteellisen osuuden keskiarvo	Suhteellisen osuuden vaihteluväli
Alle 10 000 (n = 17)	6,8	1,9-14,6
10 000-50 000 (n = 16)	7,6	3,5-15,7
Yli 150 000 (n = 3)	7,6	7,4-8,0

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ovat pääsääntöisesti hoidossa päiväkodissa (taulukko 8).

Pienissä kunnissa (n = 17) eri hoitomuotoihin sijoitettujen lasten määrissä on kuitenkin suurta hajontaa. Osassa kunnista hoidetaan kaikki erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset päiväkodissa, kun taas osassa kunnista yli 70 % näistä lapsista hoidetaan perhepäivähoidossa. Pienissä kunnissa perhepäivähoito on yleisempi hoitomuoto erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille kuin keskisuurissa tai suurissa kunnissa. Sen sijaan ostopalvelutoiminta näiden lasten hoidon järjestämisessä on vähäisempää pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa kuin niitä suuremmissa kunnissa. Kuntien käytänteissä on kuitenkin eroja, sillä jossain pienessä kunnassa on 15 % erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista ostopalvelutoimintana järjestetyssä päivähoitossa, kun taas toisessa vastaavan kokoisessa kunnassa ei näin järjestetyssä päivähoitossa ole yhtään erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevaa lasta.

Keskisuurissa kunnissa (n = 16) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista yli 80 % hoidetaan päiväkodeissa. Perhepäivähoitoon on sijoitettuna kymmenesosa lapsista. Ostopalvelutoimintana järjestetyssä päivähoitossa on suhteellisesti vähän erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia. Kunnat kuitenkin eroavat toistaan ostopalvelutoiminnassa, sillä osassa kunnista viidennes erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista on näin järjestetyssä päivähoitossa ja osassa kunnista ei ole yhtään erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevaa lasta ostopalvelun piirissä.

Suurissa kunnissa (n = 3) erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoito on keskittynyt päiväkotiin ja noin 7 % lapsista on perhepäivähoitossa. Näissä kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon ostopalvelutoiminta on vähäistä.

Muunlainen, kuten leikkipuisto-, kerho- tai avoin päiväkotitoiminta näyttää vastausten mukaan olevan pienissä kunnissa yleisempi palvelumuoto kuin keskisuurissa kunnissa. Suuret kunnat eivät vastanneet tähän kysymyksen osaan lainkaan. Kyselyyn vastanneissa yli 150 000 asukkaan kunnissa muunlaisten päivähoitopalvelujen asiakkaat tilastoidaan useimmiten kävijämäärinä. Tilastoista ei ilmene asiakkaiden erityistä tukea vaativat tarpeet, vaikka nämä palvelut ovat niin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten, heidän perheittensä ja hoitajiensa kuin muidenkin kuntalaisten käytettävissä.

TAULUKKO 8. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista eri palvelumuodoissa vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukas- luku	Palvelumuoto							
	Päiväkoti		Perhepäivähoito		Ostopalvelutoiminta		Muu (leikki-/avoin- päiväkotitoiminta jne.)	
	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli	Suhteel- lisen osuuden keskiarvo	Vaihtelu- väli
Alle 10 000 (n = 17)	69,0	9,1-100	26,3	0 -72,7	1,7	0- 15,4	3,0	0-32,0
10 000- 50 000 (n = 16)	83,8	61,3- 97,4	10,4	1,8-38,7	3,9	0- 20,0	1,9	0-17,7
Yli 150 000 (n = 3)	89,4	80,9- 96,6	7,1	3,4-10,1	3,4	1,3-9,0	-*	-

Huom. * = Kunnat eivät vastanneet ko. kysymyksen kohtaan.

4.4 Erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen seurannassa olevat lapset

Kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36) on vastaajien arvioiden mukaan yhteensä 3 473 lasta erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen seurannassa ja/ tai tutkimuksessa (taulukko 9). Tämä on noin 5 % päivähoitossa olevista lapsista. Seurannassa ja/tai tutkimuksissa olevien lasten suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista on melko samanlainen kaikissa kuntaryhmissä. Alle 10 000 asukkaan kunnat kuitenkin poikkeavat keskenään toisistaan, sillä yhdestä kunnasta vastattiin ettei kunnassa ole lainkaan erityisen hoidon ja kasvatuksen seurannassa tai tutkimuksissa olevia päivähoitolapsia, kun taas toisesta samankokoisesta kunnasta vastattiin, että päivähoitossa olevista lapsista yli 20 % on seurannassa ja/ tai tutkimuksissa.

TAULUKKO 9. Seurannassa ja/tai tutkimuksissa olevien lasten lukumäärä ja suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukasluku	Lasten lukumäärä			
	f	%	Suhteellisen osuuden vaihteluväli	Suhteellisen osuuden keskiarvo
Alle 10 000 (n = 17)	99	2,9	0-23,0	4,4
10 000-50 000 (n = 16)	1 196	5,6	0,5-16,7	5,7
Yli 150 000 (n = 3)	2 178	5,2	2,7-7,0	4,2

4.5 Päivähoito lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Tilanteita, joissa kunta käyttää päivähoitoa lastensuojelun avohuollon tukitoimena, kartoitettiin avokysymyksellä. Kysymykseen vastasi kaikkiaan 25 kuntaa. Vastauksissa ei oltu tarkemmin selitetty tapausten kulkua, vaan yleensä mainittiin tukitoimen tarkoitus ja tukitoimeen johtaneet syyt. Kunnista 12:sta mainittiin, että tukitoimen tarkoituksena on vanhemmuuden tukeminen ja 11:stä kunnasta mainittiin, että tarkoituksena on lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen. Lastensuojelullisen tukitoimenpiteen syyksi yhdeksästä kunnasta mainittiin vanhempien päihdeongelmat, seitsemästä kunnasta mainittiin vanhempien mielenterveysongelmat ja neljästä kunnasta mainittiin perheen kriisitilanteet.

Vastausten mukaan kuntien (N = 36) päivähoitossa on lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä yhteensä 656 lasta (taulukko 10). Näiden lasten suhteellinen osuus on noin 1 % päivähoitossa olevista lapsista. Vastanneissa kunnissa päivähoitossa lastensuojelullisin perustein olevien lasten määrä on pieni eikä kuntien välillä näytä olevan eroja. Eniten päivähoitoa käytetään lastensuojelun tukitoimena pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa ja vähiten suurissa yli 150 000 asukkaan kunnissa. Selvityksen kyselylomakkeessa ei tiedusteltu sitä, mihin tiedot tukitoimenpiteen lapsimääristä perustuvat. Pihlaja (1998, 48) on vuonna 1997 tekemässään selvityksessä kiinnittänyt tähän seikkaan huomiota. Hänen mukaansa pienissä kunnissa tieto lastensuojelun tarpeesta perustuu muita kuntia useammin lapsen seurantaan. Tämä on tapauskohtaisuuden vuoksi luotettavampaa tietoa kuin arviointiin perustuva tieto.

TAULUKKO 10. Päivähoitossa lastensuojelun avohuollon tukitoimena olevien lasten lukumäärä ja suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukasluku	Lasten lukumäärä			
	f	%	Suhteellisen osuuden vaihteluväli	Suhteellisen osuuden keskiarvo
Alle 10 000 (n = 17)	31	0,9	0-3,3	1,2
10 000-50 00 (n = 16)	202	0,9	0-3,1	1,2
Yli 150 000 (n = 3)	423	1,0	0,8-1,6	1,2

Kunnista 16:ssa tehdään lastensuojelun tukitoimenpiteen yhteydessä lapselle huoltosuunnitelma ja 10:ssä kunnassa tehdään kuntoutussuunnitelma. Lisäksi kunnista 13:ssa tehdään tukitoimenpiteen yhteydessä lapselle tai perheelle muunlainen suunnitelma, kuten hoito- tai perhesuunnitelma. Kuudessa kunnissa ei tehdä lastensuojelun tukitoimenpiteen yhteydessä minkäänlaista suunnitelmaa (liite 5).

Suunnitelman teossa kunnan eri toimitahot tekevät yhteistyötä. Pienissä kunnissa huoltosuunnitelman laatii yleensä sosiaalityöstä lastensuojelu yhdessä muiden sosiaalityön toimialueiden kanssa. Keskisuurissa kunnissa lastensuojelun ja muun sosiaalityön lisäksi päivähoito osallistuu suunnitelman laadintaan. Suurissa kunnissa huoltosuunnitelma laaditaan lähinnä sosiaalityössä lastensuojelusta vastaavien toimesta.

Kuntoutussuunnitelma laaditaan pääsääntöisesti päivähoidon toimesta yhteistyössä neuvolan, sosiaalityön ja lastensuojelun kanssa. Vastanneista kunnista kuudessa kunnassa kuntoutussuunnitelman laadintaan osallistuu ainoastaan päivähoito.

4.6 Virallisissa erityisryhmissä olevat lapset

Kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36) kunnallisessa päivähoitossa olevista erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista 22 % on virallisissa erityisryhmissä⁵ (taulukko 11). Tämä tarkoittaa sitä, että lähes 80 % erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista on sijoitettuna päiväkodissa tavalliseen ryhmään tai perhepäivähoitoon.

Kyselyyn vastanneiden pienten kuntien (n = 17) päivähoitossa olevista alle kouluikäisistä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista 46 %:lla (100) on asiantuntijan antama lausunto tuen tarpeesta. Näissä kunnissa ei ole erityisryhmiä ja integroituja erityisryhmiä on seitsemässä kunnassa. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista 22 % (48) on erityisryhmissä.

Keskisuurissa kunnissa (n = 16) päivähoitossa olevista alle kouluikäisistä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista 30 %:lla (499) on asiantuntijan antama lausunto tuen tarpeesta. Keskisuurissa kunnissa noin 15 % erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista saa varhaiskasvatusta virallisissa erityisryhmissä. Erityisryhmiä on viidessä kunnassa ja näissä ryhmissä on 4 % (66) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista. Kunnista 11:ssä on integroituja erityisryhmiä, joissa on noin 11 % (186) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista.

Kyselyyn vastanneiden suurten kuntien (n = 3) järjestämässä päivähoitossa olevista alle kouluikäisistä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista 68 %:lla (2118) on asiantuntijan lausunto erityisen tuen tarpeesta. Näistä kunnista jokaisessa on sekä erityisryhmiä että integroituja erityisryhmiä. Erityisryhmissä on 7 % (222) ja integroiduissa ryhmissä 18 % (573) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista.

⁵ Virallisilla erityisryhmillä tarkoitetaan sekä erityisryhmää että integroitua erityisryhmää (ks. Pihlaja 1998, 53).

TAULUKKO 11. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten lukumäärä virallisissa erityisryhmissä kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N=36)

Kunnan asukasluku	Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten lukumäärä						
	Lasten Lukumäärä	Lapset, joilla lausunto		Erityisryhmissä		Integroiduissa erityisryhmissä	
		f	%	f	%	f	%
Alle 10 000 (n = 17)	216	100	46,3	-	-	48	22,2
10 000-50 000 (n = 16)	1660	499	30,1	66	4,0	186	11,2
Yli 150 000 (n = 3)	3115	2 118	68,0	222	7,1	573	18,4
Yhteensä	4991	2 717	54,4	288	5,8	807	16,2

4.7 Lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeet

Lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeet on esitetty taulukossa 20 (liite 6). Suurin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten ryhmä on puheen- ja kielen häiriöiden hoidossa tukea tarvitsevat lapset (829). Näistä lapsista lähes kaikilla on asiantuntijan lausunto erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeesta ja vajaa puolet heistä on sijoitettu virallisiin erityisryhmiin. Toiseksi suurin erityistä tukea tarvitsevien lasten ryhmä on lapset, joilla on sosio-emotionaalisia käyttäytymishäiriöitä (249). Näistä yli 80 % on asiantuntijan lausunto ja alle puolet heistä on sijoitettu viralliseen erityisryhmään. Kolmantena ryhmänä on lapset, joilla on kehitys viivästynyt (184). Heistä lähes kaikilla on asiantuntijan lausunto erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeesta ja noin puolet heistä on sijoitettu virallisiin erityisryhmiin.

Ruotsinkieliset ja kaksikieliset kunnat poikkeavat erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten lukumäärissä paljon toisistaan. Tämä johtuu siitä, että kunnat (n = 4), joissa enemmistö päivähoitossa olevista lapsista puhuu ruotsia äidinkielenään ovat asukasluvultaan alle 20 000 asukkaan kuntia, kun taas kaksikielisissä kunnissa (n = 12) on kolme yli 150 000 asukkaan kuntaa. Ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa erityistä hoitoa ja tukea tarvitsevien lasten tarpeet eivät kuitenkaan eronnet suomenkielisistä kunnista, sillä näissä kunnissa on niin ikään eniten puheen- ja kielen häiriöiden hoidossa tukea tarvitsevia lapsia, toiseksi eniten on sosio-emotionaalisesti tukea tarvitsevia lapsia ja kolmantena ryhmänä on lapset, joiden kehitys on viivästynyt. Ruotsinkielisissä kunnissa ei ole lainkaan erityisryhmiä, vaan 91 % (55) erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista on sijoitettu integroituihin erityisryhmiin ja 9 % lapsista on sijoitettu tavallisiin lapsiryhmiin.

Vastausten mukaan asiantuntijan lausunto lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeesta on aina välttämätön 21:ssä kunnassa (taulukko 12). Kahdeksassa kunnassa lausunto on tarpeellinen toisinaan, kuten silloin jos lapsi tarvitsee päivähoitossa avustajan.

Asiantuntijan lausunnon välttämättömyyteen jätettiin vastaamatta seitsemässä kunnassa. Pienissä kunnissa (n = 17) lapsi tarvitsee lähes aina asiantuntijan lausunnon saadakseen erityistä hoitoa ja kasvatusta päivähoitossa. Lausunnon välttämättömyyttä ei määritelty kolmessa vastauksessa. Kahdesta pienestä kunnasta vastattiin, että asiantuntijan lausunto on silloin välttämätön, jos lapsi tarvitsee henkilökohtaisen avustajan hoidossa. Alle 10 000 asukaan kunnissa lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen määrittelee useammin päivähoitosta vastaava työntekijä kuin moniammatillinen työryhmä.

Keskisuurista kunnista (n = 16) seitsemässä kunnassa lausunto on aina välttämätön ja viidessä kunnassa lausunto on toisinaan välttämätön, jotta lapsi saisi tarvitsemaansa erityistä hoitoa ja kasvatusta. Neljän kunnan vastauksissa ei määritelty asiantuntijan lausunnon välttämättömyyttä. Kahdeksasta kunnasta vastattiin, että lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen määrittelee päivähoitosta vastaava työntekijä. Viidessä kunnassa määrittelyn tekee päivähoitosta vastaava työntekijä yhteistyössä moniammatillisen työryhmän kanssa.

Suurista kunnista (n = 3) kahdessa asiantuntijan antama lausunto lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tuen tarpeesta on aina välttämätön ja yhdessä kunnassa se on toisinaan välttämätön. Lisäksi näistä kunnista kahdessa lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen määrittelee moniammatillinen työryhmä ja yhdessä kunnassa määrittelyn tekee päivähoitoin vastuuhenkilö asiantuntijan lausunnon perusteella.

TAULUKKO 12. Kunnallisessa päivähoitossa olevan lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen määrittäminen kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Kunnan asukasluku	Lausunto aina välttämätön	Lausunto toisinaan välttämätön	Ei vastausta lausunnon välttämättömyydestä	Moniammatillinen työryhmä määrittelee	Päivähoidon vastuuhenkilö määrittelee	Päivähoidon vastuuhenkilö ja moniammatillinen työryhmä
Alle 10 000 (n = 17)	12	2	3	-	5	1
10 000-50 000 (n = 16)	7	5	4	1	4	4
Yli 150 000 (n = 3)	2	1	-	-	-	2

4.8 Erityispäivähoitopalvelujen kehittämistarpeet, erityispäivähoidon suunnitelmat ja moniammatilliset työryhmät kunnissa

Vastaajia pyydettiin valitsemaan viisi keskeisintä erityispäivähoitopalvelujen kehittämistä vaativaa kohdetta. Keskeisiksi kehittämiskohteiksi kunnissa arvioitiin erityislastentarhanopettajien virkojen määrä, pätevien erityistyöntekijöiden, kuten erityislastentarhanopettajien, avustajien ja terapeuttien saatavuus sekä erityisestä hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilökunnan täydennys- ja lisäkoulutus. Aineiston tarkastelussa havaittiin, että kuntien kehittämistarpeet poikkeavat toisistaan kuntakoon mukaan.

Kyselyyn vastanneista kunnista 35:ssä kunnassa ensisijaisina kehittämiskohteina pidetään koulutettujen ja pätevien erityislastentarhanopettajien saatavuutta ja erityislastentarhanopettajien virkojen määrää (liite 7). Yhdestä kunnasta vastattiin, että kunnassa on jo lisätty lastentarhanopettajan virkoja ja kuntaan on palkattu erityisavustaja. Tästä kunnasta ei mainittu yhtään kehittämistarpeessa olevaa kohdetta.

Pienissä kunnissa (n = 17) erityislastentarhanopettajien saatavuuden ja näiden virkojen määrän lisäksi keskeisiä kehittämiskohteita ovat hoitohenkilöstön täydennys- ja lisäkoulutuksen järjestäminen sekä terapiahenkilöstön saatavuuden helpottaminen. Lisäksi näissä kunnissa hoito-, kuntoutus- ja terapiatilat koetaan muita kuntaryhmiä useammin puutteellisina.

Keskisuurissa kunnissa (n = 16) keskeisiksi kehittämiskohteiksi arvioidaan koulutettujen ja pysyvien avustajien saatavuuden lisääminen ja hallintokuntien välisen yhteistyön kehittäminen. Näissä kunnissa halutaan parantaa erityispäivähoidossa työskentelevien mahdollisuutta saada täydennys- ja lisäkoulutusta.

Suurten kuntien (n = 3) kehittämistarpeet poikkeavat pienten ja keskisuurten kuntien tarpeista jonkin verran. Näissä kunnissa ei ole tarvetta lisätä erityispäivähoidosta vastaavien työntekijöiden lisä- ja täydennyskoulutusta. Sen sijaan kehittämiskohteiksi nähdään kuntoutus- ja terapiahenkilöstön saatavuus, ruotsinkieliset erityispalvelut ja monikulttuurinen osaaminen sekä hallintokuntien välinen yhteistyö.

Kyselyyn vastanneissa ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa erityispäivähoitoon liittyvät ongelmat näyttävät kiinnittyvän niin hoito- ja kasvatustehtävissä toimivien kuin terapiastakin vastaavien pätevien työntekijöiden saatavuuteen.

Ruotsinkielisissä kunnissa (n = 4) keskeisiä erityispäivähoitopalvelujen kehittämiskohteita ovat erityislastentarhanopettajien virkojen määrä ja koulutettujen avustajien saatavuuden parantaminen. Sen sijaan kaksikielisissä kunnissa (n = 12) erityislastentarhanopettajien virkojen määrään lisäksi ongelmana on pätevien erityislastentarhanopettajien saatavuus. Lisäksi sekä ruotsinkielisissä että kaksikielisissä kunnissa on ongelmia kuntoutus- ja terapiahenkilöstön sekä ruotsinkielisten erityispalveluiden saatavuudessa.

Kunnat poikkeavat toisistaan siinä, miten niiden päivähoidon talousarvioissa on huomioitu erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeet.

Niin pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa kuin suurissa yli 150 000 asukkaan kunnissa päivähoitohenkilöstön työnohjaus arvioidaan riittämättömäksi (taulukko 13). Lisäksi pienissä kunnissa arvioidaan muita kuntaryhmiä useammin, että erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten kuljetuksiin tulisi päivähoidon talousarviossa kiinnittää enemmän huomiota.

Keskisuurissa 10 000-50 000 asukkaan kunnissa arvioidaan, että päivähoidon talousarvioissa ei riittävästi resursoida erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten ryhmäkoon pienennyksiin ja erityislastentarhanopettajien virkojen määrään.

Kyselyyn vastanneissa suurissa kunnissa arvioidaan, että päivähoidon talousarviossa tulisi enemmän resursoida erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten avustajien palkkaamiseen. Lisäksi näissä kunnissa arvioidaan, että maahanmuuttajataustaisten lasten tarpeisiin ei päivähoidon talousarviossa kiinnittää tarpeeksi huomiota.

TAULUKKO 13. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeiden huomiointi kunnan päivähoidon talousarviossa kyselyyn vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N = 36)

Talousarviossa otettu huomioon	Kunnan asukasluvu					
	Alle 10 000 (n = 17)		10 000-50 000 (n = 16)		Yli 150 000 (n = 3)	
	Riittävästi	Ei riittävästi	Riittävästi	Ei riittävästi	Riittävästi	Ei riittävästi
Elto:n virat/toimet	7	5	6	8	2	1
Ryhmäkoon pienennys	10	4	6	9	3	-
Kuljetukset	5	4	9	2	3	-
Erityisvälineet	8	3	9	4	2	1
Täydennyskoulu	8	6	9	5	2	1
Työnohjaus	5	8	7	6	1	2
Avustajien palkkaus	11	2	9	6	1	2
Ruotsinkieliset lapset	8	1	7	4	1	1
Maahanmuuttaja-taustaiset lapset	5	1	6	3	-	2

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitosuunnitelma on tehtynä tai tekeillä 19:ssä kyselyyn vastanneissa kunnassa (liite 6). Pienistä kunnista (n = 17) kolmessa suunnitelma on tehtynä ja neljässä se on tekeillä. Keskkikokoisista kunnista (n = 16) neljässä suunnitelma on tehtynä ja viidessä se on valmistumassa. Suurista kunnista (n = 3) kahdessa suunnitelma on valmiina ja yhdessä se on tekeillä.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitosuunnitelmat näyttävät sisältyvän kuntien varhaiskasvatus-, lapsi- ja perhepoliittisiin tai esiopetussuunnitelmiin.

Kyselyyn vastanneista kunnista kahdessa keskikokoisessa kunnassa ja kahdessa suuressa kunnassa on sekä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen päivähoitosuunnitelma, varhaiskasvatussuunnitelma että esiopetussuunnitelma jo valmistunut tai tekeillä. Varhaiskasvatussuunnitelma on tehtynä kahdeksassa kyselyyn vastanneessa kunnassa ja seitsemässä kunnassa se on tekeillä. Lapsi- tai perhepoliittinen ohjelma on valmiina tai valmistumassa kahdeksassa kunnassa. Esiopetussuunnitelma on valmis tai valmistumassa 12:ssa kunnassa. Kunnista mainittiin muita päivähoitoon liittyviä suunnitelmia seuraavasti: maahanmuuttajataustaisten lasten opetussuunnitelma, viisivuotiainen lasten kehitysarviointisuunnitelma, vammaispoliittinen suunnitelma ja erityisopetussuunnitelma sekä päivähoiton laadunhallinta suunnitelma.

Kyselyyn vastanneista kunnista (N =36) 24:ssä kunnassa toimii erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen päivähoitoa ohjaava moniammatillinen työryhmä. Kaiken kaikkiaan kunnista mainitaan yhteensä 30 työryhmää, eli joissakin kunnissa toimii useampi kuin yksi työryhmä. Vastausten mukaan työryhmät kokoontuvat enimmäkseen alueellisesti ja tapauskohtaisesti, kun päivähoitoon tulee tai siellä jo oleva lapsi tarvitsee erityistä hoitoa ja kasvatusta.

Yleisimmin mainittu työryhmä on kuntoutustyöryhmä (11). Vastausten mukaan näiden ryhmien kokoonpanoissa useimmiten toimivat terveyskeskus- tai neuvolalääkäri, terveydenhoitaja, erityislastentarhanopettaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja, puheterapeutti, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, neuvolan psykologi, perheterapeutti ja sosiaalityöntekijä. Näiden työryhmien kokoonpanot eivät ole kiinteitä, vaan niihin osallistuu eri toimitahoja sekä lapsen tilanteesta riippuen että siitä mitä toimitahoja ja minkälaista erityisosaamista kunnassa on saatavilla.

Toisena työryhmämuotona mainittiin erityispäivähoidon työryhmä (10). Tämä työryhmä toimii vastausten mukaan lähinnä päivähoiton sisällä ja sen kokoonpanoon kuuluvat useimmiten erityislastentarhanopettaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja, päiväkodin johtaja, perhepäivähoidon ohjaaja ja päivähoitosta vastaava esimies. Tämänkin tyyppisten työryhmien kokoonpano vaihtelee kunnittain eivätkä kaikki edellä mainitut toimijat ole välttämättä työryhmässä edustettuina.

Lisäksi kunnissa kokoontuu tarvittaessa moniammatillisia työryhmiä (9), joissa ovat edustettuina terveydenhuolto, koulutoimi ja sosiaalitoimesta päivähoito sekä sosiaalityö. Näitä työryhmiä ei vastauksissa määritelty kuntoutustyöryhmiksi tai erityispäivähoidon työryhmiksi, vaan niiden kokoontumisen syynä saattaa olla tapauskohtaisesti erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen tilanteen kartoittaminen tai yleisemmin kunnan erityispäivähoitoon liittyvien asioiden kehittäminen ja hoitaminen.

4.9 Seudullinen yhteistyö erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä

Kyselyyn vastanneista kunnista (N =36) 11:ssä kunnassa tehdään muiden kuntien kanssa yhteistyötä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä. Kunnat mainitsivat yhteistyökumppaneikseen lähikunnat. Vastausten mukaan 24:ssä kunnassa ei tehdä lasten erityiseen hoitoon ja kasvatukseen liittyvää yhteistyötä muiden kuntien kanssa. Näistä kunnista 15:stä kuitenkin vastattiin, että kunnassa tehdään koko päivähoitoon liittyvää seudullista yhteistyötä. Taulukossa 14 on esitetty kuntien väliset yhteistyömuodot sekä niiden kuntien osalta, joissa tehdään erityispäivähoitoon liittyvää yhteistyötä muiden kuntien kanssa että niiden kuntien osalta, joissa yhteistyö liittyy yleisesti päivähoitoon. Yhdestä kunnasta ei vastattu yhteistyökysymykseen lainkaan.

TAULUKKO 14. Kuntien välinen yhteistyö kyselyyn vastanneissa kunnissa (N =36)

Kuntien välinen yhteistyömuoto	f
Johdon tapaamiset	20
Koulutukset	17
Työntekijöiden tapaamiset	14
Satunnainen palvelujen osto	14
Ostopalvelusopimukset	11
Muu yhteistyö	8
Yhteisesti järjestetyt palvelut	2

Kyselyyn vastanneissa kunnissa toivotaan seudullisen yhteistyötä yhteisten koulutustilaisuuksien järjestämisessä (taulukko 15). Lisäksi toivotaan yhteistyötä erityistyöntekijöiden, kuten kiertävien erityislastentarhanopettajien ja terapeuttien saatavuuden lisäämiseksi. Kunnista kahdeksassa toivotaan yhteisiä erityistyöntekijöitä lähikuntien kanssa. Näistä yhdessä kunnassa toivotaan yhteistä ruotsinkielistä erityislastentarhanopettajaa. Kolmessa kunnassa toivotaan yhteistyötä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä. Näistä kunnista yhdessä toivotaan kuntien yhteisesti kustantamia ostopalveluja ja yhdessä kunnassa yhteistyötoiveena on monivammaisten lasten päivähoiton järjestäminen liittyvät seikat. Yhteistyötoivetta ei esitetty 11:stä kunnasta.

TAULUKKO 15. Kyselyyn vastanneiden kuntien esittämät yhteistyötoiveet lähikuntien kanssa (N =36)

Yhteistyötä toive	f
Koulutus	10
Yhteiset erityistyöntekijät (elto, terapeutti)	8
Erityispäivähoiton järjestäminen	3
Työntekijöiden tapaamiset	3
Varhaiskasvatussuunnitelman tekeminen	1
Yhteistyötoivetta ei esitetty	11

5 Lopuksi

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut kartoittaa erityispäivähoidon sijoittumista kuntien hallinto-organisaatiossa, kuntien resursointia erityispäivähoitoon ja kuntien välistä yhteistyötä erityispäivähoidon saralla Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen alueen kunnissa. Kyselyssä selvitettiin minkälaisiin päivähoiton palvelumuotoihin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ovat kunnissa sijoittuneet, mitkä ovat erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen kehittämistarpeet ja tekevätkö kunnat yhteistyötä erityispäivähoidon järjestämisessä. Kyselyyn vastasi 36 kuntaa eli vastausprosentti oli 78 %.

Kyselyyn vastanneista kunnista päivähoito oli järjestetty 35 kunnassa sosiaali- tai sosiaali- ja terveystoimen hallinnoimana ja yhdessä kunnassa päivähoito oli opetustoimen alaista toimintaa.

Kyselyyn vastanneissa kunnissa oli yhteensä 66 487 lasta päivähoitossa. Näistä lapsista 4991 eli noin 8 % on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten osuus eri hoitomuodoissa vaihteli etenkin pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa. Näissä kunnissa päivähoito oli keskitetty joko päiväkotiin tai perhepäivähoitoon. Osassa pienistä kunnista vain vajaa kymmenesosa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista hoidetaan päiväkodissa, kun taas osassa kunnista näitä lapsia ei ollut lainkaan perhepäivähoidossa. Keskiuurissa 10 000-50 000 asukkaan ja suurissa yli 150 000 asukkaan kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset hoidettiin useimmiten päiväkodissa ja perhepäivähoidossa oli noin kymmenesosa lapsista. Kyselyyn vastanneissa kunnissa ostopalveluna järjestetty erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoito oli vähäistä. Poikkeuksen tähän tekevät muutamat keskiuurit 10 000-50 000 asukkaan kunnat, joista ilmoitettiin, että viidesosa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista oli ostopalveluna järjestetyssä päivähoitossa. Lisäksi sekä pienissä että keskiuurissa kuntaryhmissä oli kuntia, joissa ostopalvelutoimintaa ei ollut lainkaan. Olisi hyvä selvittää, millaiset mahdollisuudet kunnissa on huomioida erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen yksilölliset tarpeet ja vanhempien toiveet päivähoitomuodon valinnassa. Onko niin, että lapsen hoitomuoto valitaan käytännössä sen perusteella mitä kunta tarjoaa eikä lapsen tarpeen mukaan?

Kyselyyn vastanneissa kunnissa virallisissa erityisryhmissä oli 1 095 lasta eli noin viidennes erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista. Tämä tarkoittaa sitä, että suurin osa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista oli sijoitettu tavallisiin lapsiryhmiin. Erityisen hoidon ja kasvatuksen seurannassa ja/tai tutkimuksissa oli 3 477 lasta. Kyselyssä ei selvitetty mihin kunnista mainitut lukumäärät erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista perustuivat. Ilmeistä kuitenkin on, että kunnissa oli varmin tieto erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määristä vain niissä tapauksissa, joissa lapsi oli saanut asiantuntijan lausunnon erityisen hoidon ja tuen tarpeesta. Näitä lapsia oli 2 717 eli reilu puolet kyselyyn vastanneiden kuntien erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten yhteenlasketusta määrästä. Vastanneista kunnista

21:ssä asiantuntijan lausunto oli aina välttämätön ja kahdeksassa kunnassa se oli toisinaan välttämätön, jotta lapsi saa tarvitsemansa tukitoimet päivähoidossa. Tärkeää olisi selvittää, mihin perustuvat 2 274 ilman asiantuntijan lausuntoa olevan lapsen määrittelyt erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseviksi lapsiksi? Erityisen tärkeää olisi selvittää, jäävätkö nämä lapset vaille tarvitsemaansa erityistä hoitoa ja kasvatusta, koska heillä ei ole asiantuntijan antamaa lausuntoa erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeesta? Kunnissahan eivät välttämättä ilman asiantuntijan antamaa lausuntoa resursoida riittävästi lasten tukemiseensa.

Kunnista saatujen vastausten mukaan päivähoitoon kaivataan lisää niin erityislastentarhanopettajia ja avustajia kuin terapiatyöntekijöitäkin.

Kyselyyn vastanneissa kunnissa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä keskeiseksi kehittämiskohteeksi arvioitiin erityistyöntekijöiden, kuten erityislastentarhanopettajien, avustajien ja terapeuttien määrän ja saatavuuden lisääminen. Kunnista arvioitiin, että kuntien päivähoiton talousarvioissa ei riittävästi resursoida näiden työntekijöiden palkkaamiseen. Lisäksi kunnissa nähtiin erityisestä hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien työntekijöiden työnohjaus riittämättömänä. Kunnat erosivat toisistaan siinä, että pienissä kunnissa oli enemmän tarvetta erityisestä hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien työntekijöiden täydennys- ja lisäkoulutukseen, kun taas suurissa kunnissa voimavaroja tarvittiin lisää maahanmuuttajataustaisten lasten tarpeiden kohtaamiseen. Lisäksi kaksikielisissä ja ruotsinkielisissä kunnissa ruotsinkielisten erityispalvelujen saatavuus koettiin riittämättömänä.

Seudullinen yhteistyö erityispäivähoiton osalta näytti olevan vähistä kyselyyn vastanneissa kunnissa. Yhteistyömuotoja olivat lähinnä päivähoiton johdon tapaamiset ja yhdessä järjestetyt koulutustilaisuudet. Osassa kunnista toivottiin lisää yhteisiä koulutuksia kuntien työntekijöille. Lisäksi kahdeksasta kunnasta esitettiin toivomus kuntien yhteisistä erityistyöntekijöistä. Toisaalta 11:stä kunnista ei esitetty minkäänlaista kuntarajat ylittävää yhteistyötoivomusta.

Kyselyyn vastanneissa kunnissa keskeisin tarve oli saada lisää koulutettuja ja päteviä erityistyöntekijöitä vastaamaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten hoidosta ja varhaiskasvatuksesta. Seudullinen yhteistyö lisää sitä sosiaalista pääomaa (ks. Uusikylä 1999), jolla voidaan mahdollistaa erityispalvelujen saatavuus kunnan koosta tai sijainnista riippumatta. Tämän yhteistyömuodon kehittäminen ja toteuttaminen erityispäivähoiton osalta vaatii kunnissa vahvaa sitoutumista toimintaan, joustavuutta ja asiantuntemusta lapsen erityisestä hoidosta ja kasvatuksesta. Erityisessä hoidossa ja kasvatuksessa, kuten muussakin kasvatuksessa, on pohjimmiltaan kyse lapsen ainutlaatuisesta lapsuudesta ja lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tulisi olla lapsen tarpeista lähtevää toimintaa siinäkin tapauksessa, että se toteutetaan seudullisena tai kuntarajat ylittävänä yhteistyönä.

Lähteet

- Alijoki, E. 1993. Puhe- ja äänihäiriöiset. Teoksessa M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, s. 226-243.
- Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista (1992/804).
- Bäckström, L. & Karkela, E. 1993. Lasten pitkäaikaissairaudet. Teoksessa M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), *Erilainen lapsi päivähoitossa* Porvoo: WSOY, s. 244-263.
- Heikkilä M., Kaakinen, J. & Korpelainen, N. 2003. Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti. Selvityshenkilöiden loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmänmuistioita 2003:11. Helsinki: Sosiaali- ja Terveysministeriö.
- Hujala, E., Parrila, S., Lindberg, P, Nivala, V., Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. *Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa*. Oulun yliopisto. Varhaiskasvatuskeskus.
- Kahiluoto, T. 2002. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2002:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kauppinen, M. 1993. Päivähoito. Teoksessa M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, s. 11-40.
- Laki lasten päivähoitosta 1973/36.
- Laki sosiaalialan osaamiskeskuksista 2001/1230.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudet 2000/812.
- Lasten päivähoiton kuntatason hallinnon järjestämismuutosten lisäämistä selvittävän työryhmän muistio. 2000. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lastensuojelulaki 1983/ 683.
- Lehtinen, R. 1993. Sosiaali-emotionaaliset ongelmat. Teoksessa M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, s. 68-114.
- Lummelahti, L. Kehityksen viivästyneisyydestä. Teoksessa. M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), *Erilainen lapsi päivähoitossa*. Porvoo: WSOY, s. 199-218.
- Murto, P. (toim.) 1999. *Yhteinen koulu kaikille – onko inklusio tarua vai totta?* Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu: 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Onnismaa, E-L. 1999. Päiväkoti lastensuojelun tukitoimena –toiveiden tynnyri vai huolten hautomo? Aiheita 29/1999. Helsinki: Stakes.
Perusopetuslaki 1998/ 628.
- Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) 2001. Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pihlaja, P. 1998. Päivähoidon syrjällä – erityispäivähoito 1997. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1998:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Selvitys erityispäivähoidon järjestämisestä. 1998. Espoon kaupunki sosiaali- ja terveystoimi.
- Selvitys lasten päivähoidon tilasta Etelä-Suomen läänin kunnissa vuonna 2001. 2002. Etelä-Suomen lääninhallituksen monisteita. Hämeenlinna: Etelä-Suomen lääninhallitus.
- Sosiaalihuoltolaki 1982/710.
- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 1997/248.
- Suomen perustuslaki 1999/731.
- Svärd, P-L. 2001. Verkostoituminen Erika-kuntien työvälineenä. Teoksessa P. Pihlaja ja E. Kontu (toim.), Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, s. 52-60.
- Taskinen, S. 1993. Erityistä Hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi perheessä. Teoksessa M. Kauppinen ja M. Sarjanoja (toim.), Erilainen lapsi päivähoidossa. Porvoo: WSOY, s. 55-67.
- Tauriainen, L. 1999. Varhaisvuosien erityiskasvatuksen näkökulma laatuun. Erityisopetuksen tutkimus- ja menetelmätieto 1999:2, s. 5-9. Saatavilla <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/oppimiskeskus/verkkoaineisto/kasv/tauriainen.pdf> > 3.12.2003
- Toimiva integraatio päiväkodin arjessa. 2003. Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.
- Uusikylä, P. 1999. Verkosto valintana. Teoksessa P. Virtanen (toim.), Verkostoituva yhteistyö. Tampere: Tammerpaino Oy, s. 47-70.
- Valtioneuvoston periaatepäätös. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 30.9. 2003. Stakes. Saatavilla <http://www.stakes.fi/varttua/tietotori/varhaiskasvatus/vasu.htm> > 3.12.2003

- Viitala, K. 2002. Etsimessä erityispäivähoito. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon nykytilanne ja hallinnollinen ohjaus. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opetusmonisteita B 10/ 2002. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Välimäki, A-L., Lindberg, P. & Sulonen, H. 2002. Varttua. Varhaiskasvatus – tietotekniikka - vuorovaikutus. Väkiraportti. Tammikuu 2002. Aiheita 20/2002. Stakes. Helsinki.

Liite 1

Kuntakysely erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoito-palveluista

A. Perustietoja

1. Kunta: _____
2. Vastaajan virka/toimi kunnassa: _____
3. Minkä hallintokunnan alaisuuteen päivähoito kunnassanne kuuluu tällä hetkellä?

Rastita vaihtoehto.

1. Koulu-/opetus-/sivistystoimi _____
 2. Sosiaalitoimi _____
 3. Sosiaali- ja terveystoimi _____
 4. Muu, mikä? _____
4. Alle kouluikäisten lasten lukumäärä kunnassanne: _____
joista suomenkielisiä: _____
ruotsinkielisiä: _____
maahanmuuttajia _____

5. Kunnallisessa päivähoitossa olevien alle kouluikäisten lasten lukumäärä (31.12.2002):

Hoitomuoto	Lukumäärä	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset	Maahanmuuttajat
Päiväkoti				
Perhepäivähoito				
Ostopalvelutoiminta				
Muu (esim. leikkitoiminta):				
Yhteensä				

6. Esiopetusta saavien lasten lukumäärä kunnassanne
 1. Koulu-/opetus-/sivistystoimessa _____
 2. Sosiaalitoimessa _____
 3. Sosiaali- ja terveystoimessa _____
 4. Muualla, missä? _____

B. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon järjestäminen

7. Kunnallisessa päivähoitossa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien alle kouluikäisten lasten lukumäärä (31.12.2002):

Hoitomuoto	Lukumäärä	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset	Maahanmuuttajat
Päiväkoti				
Perhepäivähoito				
Ostopalvelutoiminta				
Muu (esim. leikkitoiminta):				
Yhteensä				

8. Kuinka monella lapsella päivähoitossa on päätös lastensuojelullisesta tukitoimenpiteestä?

10. Tehdäänkö edellä mainitun lastensuojelun avohuollon tukitoimen yhteydessä lapselle ja/tai hänen perheelleen suunnitelma? Merkitse oheiseen taulukkoon mitkä tahot ovat mukana laatimassa suunnitelmaa.

Suunnitelma	Laatijataho						
	Neuvola	Sosiaalityö	Lastensuojelu	Päivähoito	Perheneuvola	Muu	mikä?
Huoltosuunnitelma							
Hoitosuunnitelma							
Perhesuunnitelma							
Kuntoutussuunnitelma							
Palvelusuunnitelma							
Muu mikä?							
Ei suunnitelmaa							

11. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset, jotka ovat joko *erityisryhmässä* tai *integroidussa erityisryhmässä*. Lisää joka kohtaan lukumäärä.

Erityisryhmä = ryhmä, jossa kaikki lapset ovat erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa.

Integroitu erityisryhmä = ryhmä, jossa osa lapsista on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa.

Lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve	Lukumäärä	Lapset, joilla on lausunto. Lukumäärä	Erityisryhmässä olevien lasten lukumäärä	Integroidussa erityisryhmässä olevien lasten lukumäärä
Sosio-emotionaalinen käytöshäiriö				
Puheen- ja kielen häiriö				
Tarkkaavaisuuden häiriö				
Kuulovamma				
Näkövamma				
Liikuntavamma				
Viivästynyt kehitys				
Kehitysvamma				
Autismi				
Monivammaisuus				
Krooninen sairaus				
Muu:				
Muu:				
Muu:				

12. Miten kunnassanne määritellään päivähoitossa olevan lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve?

1. Lausunto aina tarpeen _____
2. Moniammatillinen työryhmä määrittelee _____
3. Päivähoidon vastuuhenkilö määrittelee _____
4. Määrittely vaihtelee _____
5. Muu, mikä _____

Mikäli kunnalla on oma ohjeistus erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen järjestämisestä, lähetä se ESO:een.

13. Mitkä ovat erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen kehittämistarpeet kunnassanne? Valitse 5 keskeisintä siten, että ensisijainen saa arvon 1, toissijainen 2 jne.

1. Virkojen/toimien (elto/kelto/relto) määrä	_____
2. Pätevän henkilökunnan (elto/kelto/relto) saatavuus	_____
3. Koulutettujen pysyvien avustajien saatavuus	_____
4. Hoito-, kuntoutus- ja terapiatilat	_____
5. Erityisvälineet	_____
6. Kuntoutus- ja terapiahenkilökunnan saatavuus	_____
7. Täydennys- ja lisäkoulutus	_____
8. Kuljetukset	_____
9. Integroidun erityisryhmän koko	_____
10. Ruotsinkieliset erityispalvelut	_____
11. Monikulttuurinen osaaminen	_____
12. Hallintokuntien väliset yhteistyö- ja vastuukysymykset	_____
13. Muu, mikä? _____	_____

14. Miten kuntanne tämän vuoden päivähoiton talousarviossa on huomioitu erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tarpeet?

	riittävästi	ei riittävästi
1. Erityislastentarhanopettajien virat/toimet	_____	_____
2. Lapsiryhmän koon pienennykset	_____	_____
3. Kuljetukset	_____	_____
4. Erityisvälineiden/materiaalin hankinta	_____	_____
5. Henkilökunnan täydennyskoulutus	_____	_____
6. Henkilökunnan työnohjaus	_____	_____
7. Avustajien palkkaus	_____	_____
8. Ruotsinkieliset lapset	_____	_____
9. Maahanmuuttajalapset	_____	_____
10. Muu, mikä? _____	_____	_____

15. Onko kunnassanne erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitoa koskevaa kirjallista suunnitelmaa?

1. Tehty
2. Tekeillä
3. Ei ole

16. Mitä muita varhaiskasvatukseen liittyviä suunnitelmia kunnassanne on olemassa tai on tekeillä?

17. Millaisissa tapauksissa/tilanteissa kuntanne käyttää päivähoitoa lastensuojelun tukitoimenpiteenä?

18. Onko kunnassanne erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitoa ohjaava moniammatillinen työryhmä? Mitkä eri tahot ovat edustettuina tässä työryhmässä?

C. Seudullinen yhteistyö erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä

19. Tekeekö kuntanne yhteistyötä muiden kuntien kanssa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoiton järjestämisessä ?

1. Kyllä _____
 2. Ei _____

20. Jos vastasitte kyllä, mainitkaa ne kunnat, joiden kanssa kuntanne on yhteistyössä:

21. Millaista kuntien välistä yhteistyötä teillä on?

1. Työntekijöiden säännöllisiä tapaamisia
2. Johdon tapaamisia
3. Yhteisiä koulutuksia/tapahtumia
4. Satunnaisia palvelujen ostoja
5. Yhteisiä projekteja/kehittämishankkeita
6. Ostopalvelusopimuksia tai muuta säännöllistä palvelujen ostoa
7. Yhteisesti järjestettyjä palveluja
8. Muuta, mitä? _____

22. Millaisia palvelusopimuksia kuntienne välillä on?
(kuvaile tai lähetä sopimuslomake)

23. Missä asioissa toivoisitte lisää yhteistyötä lähikuntien kanssa?

24. Miten Etelä-Suomen osaamiskeskus ja voi mielestäsi palvella kuntanne
varhaiskasvatukseen liittyviä tarpeita?

25. Mitä muuta haluaisit kertoa/antaa palautetta?

KIITOS VASTAUKSESTASI!

Liite 2

Arvoisa vastaaja,

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ESO) tekee Uudenmaan, Itä-Uudenmaan ja Päijät-Hämeen alueella kuntakyselyn erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalveluista.

ESO on Etelä-Suomen alueella toimiva verkosto-organisaatio, jonka tehtävänä on sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen turvaaminen. ESO pyrkii luomaan alueelleen pysyvät yhteistyörakenteet, joiden kautta sosiaalialan erityis- ja asiantuntijapalvelut kehittyvät ja välittyvät käytännön työntekijöiden, koulutuksen sekä tutkijoiden välillä. ESO koostuu kolmesta itsenäisesti toimivasta alueellisesta yksiköstä: Pääkaupunkiseudun yksiköstä, Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksiköstä ja Sosiaalitaito Oy:stä, joka toimii Länsi- ja Keski-Uudellamaalla.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalveluista tehtävä selvitys liittyy STK:n hallinnoimaan Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) –projektiin, jonka tavoitteena on edistää kuntien välistä yhteistyötä sosiaalialalla ja kehittää sosiaalihuollon erityispalvelujen seudullisia toteutusmalleja. Tämän selvityksen tavoitteena on arvioida miten erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidon palvelut sijoittuvat kunnan palvelujärjestelmässä, millaisin resurssein palveluja nykyisellään toteutetaan, millaisia kehittämistarpeita palveluiden järjestämisen suhteen on ja miten kuntien välinen yhteistyö toimii palvelujen järjestämisessä. Selvitys on osa sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestämistä ja seudullista yhteistyötä koskevaa kartoitusta.

Oheinen kyselylomake lähetetään alueen kaikkien kuntien päivähoidon hallintoon. Pyydämme täyttämään oheisen kyselylomakkeen 31.12.2002 tietojen mukaisesti. Lomakkeessa kartoitetaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalveluja kunnissa ja niihin liittyvää kuntien välistä yhteistyötä, ja toivomme myös sen välityksellä vastaajilta palautetta ja ideoita osaamiskeskustoiminnalle. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja ne analysoidaan ja raportoidaan Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa. Aineiston käsittelyvaiheessa on mukana ESO:n toimihenkilöiden lisäksi Helsingin yliopiston opettajakoulutuksen lastentarhanopettajalinjan ja Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian opiskelijoita, ja kyselyaineistoa käytetään opiskelijoiden päättötyöissä.

ESO:ssa selvityksen vastuuhenkilönä toimii kehityspäällikkö Matti Tuusa (p.19121769, 050-3880670, matti.tuusa@helsinki.fi). Selvityksen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa työryhmä, johon kuuluvat kehitysjohdaja Merja Salmi (Sosiaalitaito Oy), suunnittelija Ulla Piironen-Malmi (Pääkaupunkiseudun yksikkö), suunnittelija Minna Rasilainen (Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö/ Ab Det finlandsvenska kompetenscentret), suunnittelija Minna Veistilä (Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan yksikkö) ja aineiston analysoinnista ja raportoinnista vastaava Niina Remsu (ESO).

Pyydämme palauttamaan vastaukset oheisessa vastauskuoressa 23.5.2003 mennessä.

Helsinki 6.5.2003

Matti Tuusa
kehityspäällikkö

Liite 3

ESO:N ALUEEN KUNTIEN ASUKASLUVUT 2003

Kyselyyn vastanneet kunnat:		Kyselyyn vastaamattomat kunnat:	
Pukkila	1 960	Sammatti	1 230
Myrskylä	1 982	Liljendal	1 468
Hämeenkoski	2 187	Artjärvi	1 549
Ruotsinpyhtää	2 930	Karjalohja	1 945
Padasjoki	3 747	Lapinjärvi	3 009
Hartola	3 772	Inkoo	5 033
Pernaja	3 817	Pohja	5 060
Pornainen	4 351	Asikkala	8 626
Askola	4 439	Karkkila	8 790
Sysmä	4 758	Lahti	97 995
Kärkölä	4 973		
Siuntio	4 999		
Nummi-Pusula	5 867		
Loviisa	7 074		
Kauniainen	8 511		
karjaa	8 957		
hanko	9 965		
Orimattila	14 289		
Tammisaari	14 521		
Nastola	14 692		
Mäntsälä	17 191		
Sipoo	18 208		
Hollola	20 565		
Heinola	20 927		
Vihti	24 763		
Kerava	30 744		
Kirkkonummi	31 140		
Tuusula	33 481		
Nurmijärvi	34 885		
Lohja	35 668		
Järvenpää	36 726		
Hyvinkää	42 979		
Porvoo	45 789		
Vantaa	182 431		
Espoo	221 970		
Helsinki	559 695		

(Väestörekisterikeskus 28.2.2003)

Liite 4

TAULUKKO 16. Alle kouluikäiset lapset kunnallisessa päivähoitossa keväällä 2003 kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36)

Hoitomuoto	Lukumäärä	
	f	%
Päiväkoti	48 167	72,5
Perhepäivähoito	11 065	16,6
Ostopalvelutoiminta	5 660	8,5
Muu (esim. leikkitoiminta)	1 595	2,4
Yhteensä	66 487	100,0

TAULUKKO 17. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat alle kouluikäiset lapset kunnallisessa päivähoitossa kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36)

Hoitomuoto	Lukumäärä	
	f	%
Päiväkoti	4 394	88,0
Perhepäivähoito	389	7,8
Ostopalvelutoiminta	156	3,1
Muu (esim. leikkitoiminta)	52	1,1
Yhteensä	4 991	100,0

TAULUKKO 18. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten suhteellinen osuus päivähoitossa olevista lapsista ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 16)

Kunnan kielijakauma	Suhteellinen osuus %	Vaihteluväli %
Enemmistö ruotsinkielisiä (n = 4)	3,4	2,4 – 5,5
Kaksikielinen (n = 12)	6,9	2,8-13,5

Liite 5

TAULUKKO 19. Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteen yhteydessä tehtävä suunnitelma ja suunnitelman laatijatahot kyselyyn vastanneissa kunnissa (N = 36)

Kunnan asukasluku	Suunni- telma	f	Laatijataho						
			Neuvola	Sosiaali- työ	Lasten suojelu	Päivä- hoito	Perhe- neuvola	Koti- palvelu	Muu
Alle 10 000 (n = 17)	Huolto- suunnitelma	7	4	6	7	5	2	1	1
	Hoito- suunnitelma	2	2	1	1	2	1	1	1
	Perhe- suunnitelma	2	-	1	1	1	-	-	-
	Kuntoutus- suunnitelma	4	2	2	1	4	1	1	1
	Palvelu- suunnitelma	1	-	-	1	1	-	-	1
	Ei suunnitelmaa	3							
10 000- 50 000 (n = 16)	Huolto- suunnitelma	7	-	5	5	5	1	3	1
	Hoito- suunnitelma	3	-	1	2	2	1	1	-
	Perhe- suunnitelma	1	-	-	1	-	-	-	-
	Kuntoutus- suunnitelma	5	2	2	2	4	-	-	1
	Palvelu- suunnitelma	2	-	2	-	-	-	-	-
	Ei suunnitelmaa	3							
Yli 150 000 (n = 3)	Huolto- suunnitelma	2	-	-	2	1	-	-	-
	Hoito- suunnitelma	-	-	-	-	-	-	-	-
	Perhe- suunnitelma	1	-	1	-	-	-	-	-
	Kuntoutus- suunnitelma	2	1	-	1	2	1	-	1
	Palvelu- suunnitelma	1	-	1	1	1			
	Ei suunnitelmaa	-							

Liite 6

TAULUKKO 20. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ns. virallisissa erityisryhmissä

Lapsen erityisen hoidon ja kasvatuksen tarve	Lukumäärä		Lapset, joilla on lausunto		Erityisryhmässä olevien lasten lukumäärä	Integroidussa erityisryhmässä olevien lasten lukumäärä
	f	%	f	%		
Sosio-emotionaalinen käytöshäiriö	249	12,4	207	83,1	52	39
Puheen- ja kielen häiriö	829	41,4	804	97,0	39	320
Tarkkaavaisuuden häiriö	140	7,0	128	91,4	11	38
Kuulovamma	25	1,2	23	92,0	-	11
Näkövamma	7	0,3	7	100	1	-
Liikuntavamma	42	2,1	40	95,2	2	2
Viivästynyt kehitys	184	9,2	174	94,6	12	78
Kehitysvamma	165	8,2	156	94,6	87	37
Autismi	90	4,8	88	97,8	31	30
Monivammaisuus	30	1,5	28	93,3	10	12
Krooninen sairaus	161	8,0	161	100	12	29
Koululyykkäys	47	2,3	47	100	6	10
Laaja-alainen kehityshäiriö	15	0,7	9	60,0	-	6
Muu	18	0,9	14	77,8	-	14
Yhteensä	2002	100,0	1886	ka 91,2	263	631

TAULUKKO 21. Valmiit ja tekeillä olevat päivähoiton suunnitelmat vastanneissa kunnissa (N = 36)

Kunnan asukasluku	Suunnitelma									
	Ehk-lapsen päivähoitosuunnitelma*		Varhaiskasvatussuunnitelma		Lapsi/nuoriso/perhepoliittinen suunnitelma		Esiopetus-suunnitelma		Muu suunnitelma	
	Valmis	Tekeillä	Valmis	Tekeillä	Valmis	Tekeillä	Valmis	Tekeillä	Valmis	Tekeillä
Alle 10 000 (n = 17)	3	4	2	3	-	-	3	-	1	-
10 000-50 000 (n = 16)	4	5	4	4	4	1	6	-	5	-
Yli 150 000 (n = 3)	2	1	2	-	2	1	3	-	1	-

Huom. * = Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitosuunnitelma

Liite 7

TAULUKKO 22. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoidopalvelujen kehittämistarpeet vastanneissa kunnissa kuntakoon mukaan (N =36)

Kehittämistarve	Kunnan asukasluku ja kehittämistarpeet														
	Alle 10 000 (n = 17)					10 000 –50 000 (n = 16)					Yli 150 000 (n = 3)				
	1. sija	2. sija	3. sija	4. sija	5. sija	1. sija	2. sija	3. sija	4. sija	5. sija	1. sija	2. sija	3. sija	4. sija	5. sija
Virkojen/toimien määrä	6	-	-	1	2	8	2	2	2	-	1	-	-	-	-
Pätevän henkilökunnan saatavuus	4	3	1	-	-	5	4	-	-	-	2	1	-	-	-
Koulutettujen avustajien saatavuus	-	3	1	5	-	1	1	4	2	1	-	-	1	1	-
Hoito-, kuntoutus- ja terapiatilat	-	1	4	1	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1
Erityisvälineet	-	-	-	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuntoutus- ja terapiahenkilöstön saatavuus	3	2	2	1	2	1	1	1	4	2	-	-	3	-	-
Täydennys- ja lisäkoulutus	3	2	5	1	2	-	3	1	3	2	-	-	-	-	-
Kuljetukset	-	1	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Integroitujen erityisryhmien koko	-	3	1	1	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Ruotsinkieliset erityispalvelut	-	1	1	1	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	1
Monikulttuurinen osaaminen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	1	1
Hallintokuntien välinen yhteistyö	-	-	1	2	2	2	1	3	1	2	-	1	-	1	-
Muu	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1					